

**Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

Навчально-науковий юридичний інститут

З. В. Яремак

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

**навчально-методичний посібник
для самостійної роботи
студентів денної форми навчання**

Спеціальність

Освітній ступінь

Наукова спеціальність

081 Право

магістр

01 Публічна служба

02 Корпоративне право

03 Приватне право

04 Екологічне та природоресурсне право

05 Кримінально-правове забезпечення

охорони суспільних відносин

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 8 від «29» червня 2017 р.).

Рецензенти:

Олійник О. С. - к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Кузьмич О. Я. - к.ю.н., доцент, доцент кафедри судочинства Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Я 79

Яремак З.В. Європейський суд з прав людини. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів денної форми навчання [текст] / *Зоряна Василівна Яремак.* – Івано-Франківськ : Навчально-науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2017. – 58 с.

Навчально-методичний посібник розроблений на основі навчального плану Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника і є складовою методичного супроводу самостійної роботи студентів денної форми навчання з дисципліни «Європейський суд з прав людини». Метою видання є сприяння організації самостійної роботи студентів при вивченні цієї навчальної дисципліни. В посібнику у вигляді опорних конспектів викладено всі теми, що визначені навчальною програмою нормативної дисципліни «Європейський суд з прав людини», короткі методичні рекомендації, що полегшать підготовку студентів, перелік основних та додаткових питань для перевірки знань, типові до тих, які будуть включені в питання поточного та підсумкового контролю. До кожної теми міститься перелік літератури та нормативно-правових актів.

Навчально-методичний посібник призначений для студентів, аспірантів, викладачів.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ТЕМА 1. Загальна характеристика Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та особливості тлумачення її норм	8
ТЕМА 2. Європейські стандарти в галузі прав людини	12
ТЕМА 3. Європейський суд з прав людини: загальні питання організації та діяльності	16
ТЕМА 4. Порядок звернення до Європейського суду з прав людини	22
ТЕМА 5. Процедура розгляду справ у Європейському суді з прав людини	26
ТЕМА 6. Виконання рішень Європейського суду з прав людини	28
ТЕМА 7. Імплементация Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у національну правову систему	33
ТЕМА 8. Вплив Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на національне судочинство	38
ТЕМА 9. Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України.....	43
ГЛОСАРІЙ	51
ДОДАТОК 1	53
ДОДАТОК 2	54
ДОДАТОК 3	55

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Європейський суд з прав людини» передбачає вивчення теорії і практики застосування Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яку Україна ратифікувала 17 липня 1997р., а отже, відповідно до ст. 9 Конституції України «є частиною національного законодавства України».

Актуальність вивчення даного предмету визначається трьома факторами: по-перше, поняття і норма Європейського права повинні бути орієнтиром для українських юристів як з точки зору розробки та удосконалення українського законодавства, так і з точки зору правозастосування; по-друге, засвоєння навчального матеріалу є необхідною умовою підготовки сучасних висококваліфікованих юристів, так як саме їм доведеться брати участь в законотворчому процесі і діяльності судів всіх рівнів (в т.ч. і міжнародних); по-третє, вивчення даної дисципліни сприятиме розумінню юридичного механізму вирішення спорів в міжнародних юрисдикційних органах.

Метою вивчення цієї навчальної дисципліни є формування у студентів правового світогляду та мислення, оволодіння ними сучасними знаннями в галузі міжнародного судового захисту прав людини, закріплення необхідних юридичних знань з метою вирішення конкретних питань практичної діяльності щодо захисту прав людини в Європейському Суді з прав людини.

При вивченні дисципліни «Європейський суд з прав людини» застосовуються такі *форми організації навчального процесу*: лекції, семінарські (практичні) заняття, консультації, контрольна робота, залік, самостійна робота студентів. В свою чергу самостійна робота з даного предмету передбачає опрацювання теоретичних засад прослуханого лекційного матеріалу; вивчення окремих тем або питань, передбачених для самостійного опрацювання; підготовка до семінарських (практичних) занять; підготовка до контрольної роботи, заліку; розв'язання і письмове оформлення методичних, практичних, термінологічних, тестових завдань; виконання індивідуальних завдань; написання наукових доповідей, підготовка тез, участь у студентських науково-практичних конференціях тощо.

Зважаючи на визначений навчальним планом спеціальності 081 Право освітнього ступеня «магістр» Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, самостійна робота студентів з предмету «Європейський суд з прав людини» охоплює великий обсяг програмового матеріалу. Самостійна робота студентів виступає основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Відповідно до положення про порядок організації і контролю самостійної роботи студентів Навчально-наукового юридичного інституту, затвердженого вченою радою ННЮІ (протокол №__ від __.__.20__ р.) *самостійна робота студента* – це форма організації індивідуального вивчення студентами навчального матеріалу в аудиторний та позааудиторний

час з метою формування самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості молодшої людини, суть якої полягає в уміннях планувати, систематизувати, контролювати й регулювати свою діяльність під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

Таким чином, *самостійна робота студента* є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом і виконується в позааудиторний час, передбачений робочою програмою навчальної дисципліни. Під час вивчення навчальної дисципліни студенти повинні здобути навички самостійно мислити, поглиблювати засвоєні теоретичні знання, опанувати практичні навички прийняття правових рішень.

Впродовж освоєння навчальної дисципліни передбачається групова й індивідуальна навчально-пізнавальна та прикладна самостійна робота студента в аудиторний і поза аудиторний час. Групова самостійна робота студентів з навчальної дисципліни «Європейський суд з прав людини» передбачає: підготовку до контрольної роботи; засвоєння теоретичних питань; опрацювання рекомендованої навчальної та наукової літератури; опрацювання інформаційних ресурсів до відповідної теми практичного заняття; опрацювання рекомендованих рішень Європейського суду з прав людини; пошук (підбір) і опрацювання навчальної та наукової літератури з теоретичних питань, що винесені на самостійне опрацювання. Групова самостійна робота, зокрема, передбачає, що студент працює над єдиними за змістом теоретичними, творчими та практичними завданнями для всіх членів групи. Така робота пов'язана, насамперед, зі самостійним вивченням однакових для всіх студентів питань і виконанням однакових творчих та практичних завдань, які виносяться на практичні заняття, а також тих, які не виносяться на практичні заняття, але підлягають опрацюванню відповідно до програми навчальної дисципліни. У процесі самостійної підготовки до практичних занять студенти повинні, зокрема, опрацювати прослуханий лекційний матеріал, всебічно розглянути зміст теоретичних питань, що виносяться на заняття, проаналізувати відповідні рекомендовані для підготовки джерела.

На практичних заняттях групова самостійна робота стає дискусійною за формою та креативною за змістом. Групова дискусія передбачає роботу всієї групи над певним теоретичним, творчим або практичним завданням, що формулює теоретико-прикладну проблему, над її спільним обговоренням і визначенням можливих шляхів вирішення. І кожен студент має можливість висловити власний варіант розв'язання поставленого завдання. Дискусійна форма групової самостійної роботи сприяє обізнаності всіх студентів групи у теоретичному матеріалі навчальної дисципліни, вмінню обґрунтовувати, пропонувати нестандартні вирішення відповідних проблем, а також формуванню навичок публічного виступу, які є вкрай важливими для юриста. Впродовж практичних занять груповою самостійною роботою студентів керує відповідний викладач, який, не нав'язуючи власні погляди, за допомогою додаткових питань повинен спрямувати хід означеної роботи, пропонуючи певні аргументи та контраргументи, спростування яких з боку студентів має

дозволити їм сформулювати шляхи розв'язання певної теоретико-прикладної проблеми. Викладач зобов'язаний допомагати студенту у підготовці до практичних занять порадами щодо необхідних навчальних, наукових або інших джерел інформації.

Творчі та практичні завдання з навчальної дисципліни студенти виконують з метою закріплення та поглиблення теоретичних знань, а також з метою вироблення вмінь щодо прикладного використання таких знань. Разом з опануванням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод слід також вивчати й аналізувати відповідні рішення Європейського суду з прав людини у справах щодо України, зокрема, обставини цих справ і мотивацію вказаного Суду стосовно вирішення останніх. Творчі та практичні завдання необхідно виконувати письмово в окремому від лекційного зошиті, подаючи відповіді аргументовано та розгорнуто.

Індивідуальна самостійна робота студента передбачає його можливість отримати від викладача навчальної дисципліни відповідно до затвердженого графіку консультацій орієнтовані на цього студента методичні вказівки, рекомендації, поради щодо самостійного виконання ним теоретичних, творчих і практичних завдань. Така робота сприяє не тільки виявленню прогалин у знаннях студентів, їхньому вчасному усуненню чи ліквідації заборгованостей з тих тем навчальної дисципліни, які не були засвоєні студентом на належному рівні, але й формуванню у добре підготовленого студента поглиблених знань з навчальної дисципліни.

Однією з особливостей навчальної дисципліни «Європейський суд з прав людини» є те, що вона передбачає засвоєння студентами не лише доктринальних положень, зумовлених відповідними рішеннями Європейського суду з прав людини, але й аналіз таких рішень у контексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї. Тому творчі та практичні завдання мають на меті закріпити теоретичні знання студентів і, щонайважливіше, — сформувати у них вміння працювати з рішеннями Європейського суду з прав людини. Перш ніж розв'язувати такі завдання, студент має засвоїти відповідний теоретичний матеріал, за допомогою якого й опираючись на опрацьовані рішення вказаного Суду він повинен продемонструвати вміння самостійно аналізувати конкретні ситуації з юридичної практики.

Контроль самостійної роботи й оцінка її результатів організовується як єдність двох форм самоконтролю та самооцінка студента, з одного боку, та контролю й оцінка з боку викладачів на практичних заняттях. Рівень засвоєння знань студенти можуть перевірити самостійно, відповідаючи, зокрема, на питання для самоконтролю.

Крім обов'язкової самостійної роботи з навчальної дисципліни студент може виконувати таку роботу добровільно, зокрема, беручи участь у відповідних конкурсах, судових процесах, олімпіадах, вікторинах, студентських наукових конференціях, наукових гуртках, а також готуючи тези доповідей і статей з тематики навчальної дисципліни. Викладач зобов'язаний належно заохочувати таку добровільну самостійну роботу.

Представлений навчально-методичний посібник покликаний сприяти вивченню тем з даної дисципліни, по яких передбачається проведення семінарських (практичних) занять, так і тих, які, відповідно, не будуть предметом вивчення на семінарських (практичних) заняттях. Разом з тим, вони становлять невід'ємну частину змісту навчальної дисципліни та охоплюються в рамках проведення поточного, модульного та підсумкового контролю. В посібнику у вигляді опорних конспектів викладено всі теми, що визначені навчальною програмою нормативної дисципліни «Європейський суд з прав людини», короткі методичні рекомендації, що полегшать підготовку студентів, перелік основних та додаткових питань для перевірки знань, типові до тих, які будуть включені в питання поточного та підсумкового контролю, а також перелік спеціальної літератури та нормативно-правових актів.

ТЕМА 1. Загальна характеристика Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та особливості тлумачення її норм

Міжнародне право – як головнокомандуючий
на полі бою, який має віддавати свої накази
генералам, а не простим солдатам.

Трінель

Опорний конспект

Міжнародний захист прав людини в судовому порядку – відносно нове явище в українській та міжнародній юридичній практиці. Історія міжнародного захисту прав людини пов'язана з прийняттям Радою Європи в 1950 р. Європейської Конвенції про захист прав та основних свобод людини (далі – Конвенція).

Міжнародні договори, як правило, передбачають обов'язки держав щодо дотримання тих чи інших норм стосовно один одного. Міжнародні договори, присвячені правам людини, містять перелік прав і основних свобод людини, а також обов'язки держав дотримуватися перелічених прав та утримуватись від дій, які б порушували права як своїх громадян, так і інших осіб, що знаходяться під юрисдикцією цієї держави. Із цього випливає, що *міжнародні договори в галузі прав людини не встановлюють обов'язки у відносинах між державами, а визначають єдині стандарти співвідношення повноважень держав, з одного боку, а з іншого – єдині стандарти прав і свобод приватних осіб.*

Принциповою відмінністю Європейської конвенції від інших міжнародних договорів є те, що ця Конвенція не лише встановила певний перелік прав і свобод особи, як це зроблено в Загальній декларації прав людини, але й створила спеціальні установи, що отримали повноваження здійснювати судовий (Європейський суд з прав людини) та квазісудовий (Комітет Міністрів Ради Європи) контроль за дотриманням її положень і розглядати скарги приватних осіб проти держав.

Структура Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та 14:

- Преамбула
- Перший розділ «Права і свободи» (ст. 2-18)
- Другий розділ «Європейський Суд з прав людини» (ст. 19-51)
- Третій розділ «Інші положення» (ст. 52-59)
- 6 Протоколів, що зберегли колишні номери: № 1 (його офіційна назва «Додатковий Протокол», прийнятий у 1952 р., набув чинності в 1954 р.), № 4 (прийнятий в 1963 р., набув чинності в 1968 р.), № 6 (прийнятий в 1983 р., набув чинності в 1985 р.), № 7 (Прийнятий в 1984 р., набув чинності в 1988 р.), Протокол № 12 (прийнятий у 2000 р., вступив в силу в 2005 р.), № 13 (прийнятий

в 2002 р., набув чинності в 2003 р.).

Офіційні мови Ради Європи – англійська і французька, відповідно і Конвенція прийнята на двох цих мовах, причому, як визначено ст. 59 Конвенції «обидва тексти мають однакову силу». Рівень ідентичності текстів досить високий, і двомовність не породжує різночитань і відмінностей. У кожній державі-учасниці є переклад Європейської Конвенції на мову країни. Він додається до закону (акту) про ратифікацію носить тим самим офіційний характер і, як правило, публікується в офіційному виданні законодавчих та інших нормативних актів.

Класифікація норм Конвенції за функціональним призначенням:

1 – Матеріально-правові норми визначають зміст правозастосовної діяльності Суду і містяться переважно в Розділі I Конвенції та Протоколах № 1, 4, 6, 7, 12, 13 до неї, де встановлюється перелік гарантованих прав і свобод людини. Європейська конвенція в загальному гарантує близько 30 прав, включаючи і права, які визначені протоколами до неї.

2 – Організаційні норми визначають порядок формування Суду, його компетенцію, статус суддів, внутрішню структуру тощо та сконцентровані у розділі II «Європейський Суд з прав людини».

3 – Процесуальні норми – визначення основних аспектів процедури проходження справи, процесуальних питань правозастосовної діяльності структурних складових Суду та ін.

Тлумачення Конвенції – інтелектуально-вольова пізнавальна діяльність, що полягає у встановленні точного змісту (сміслу) норм права і здійснюється за допомогою певних способів (прийомів) з метою правильного їх застосування та безпосередньої реалізації.

Необхідність тлумачення зумовлена:

- по-перше, впровадженням конвенційних стандартів до національної правової системи,

- по-друге, абстрактністю норм Конвенції, що вимагає їхнього постійного тлумачення, і в першу чергу з боку Європейського суду з прав людини.

Особливості тлумачення норм Конвенції:

- 1) тлумачити норми Конвенції необхідно тільки в контексті практики Європейський суд з прав людини;
- 2) необхідно обов'язково враховувати її особливу природу як «правозахисного» договору. В центрі уваги повинні бути права людини, що виступають мірилом оцінки правомірності тих чи інших дій або бездіяльності держав-учасниць Конвенції.

Принципи тлумачення:

- принцип ефективного та динамічного тлумачення;
- принцип забезпечення правової визначеності (принцип дотримання прецеденту);
- принцип пропорційності та забезпечення рівноваги інтересів;
- принцип забезпечення певної свободи національного розсуду;

- принцип автономного тлумачення;
- врахування загальноновизнаних міжнародних стандартів і принципів міжнародного права;
- принцип забезпечення мінімальних гарантій прав і свобод людини.

Питання для самоконтролю:

1. Загальна характеристика міжнародних договорів в галузі прав людини.
2. Співвідношення міжнародної та європейської систем захисту прав людини.
3. Теоретико-правові, політичні та інші передумови прийняття Європейської конвенції з прав людини.
4. Структурні елементи Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.
5. Розкрийте юридичну природу додаткових протоколів до Європейської конвенції. Яким питанням присвячені?
6. Завдання, функції, об'єкт та межі правового регулювання Конвенції.
7. Ієрархія прав, визначених Конвенцією.
8. Характеристика обмежень прав і свобод, що допускаються Конвенцією.
9. Поняття «пропорційності» в європейському праві.
10. Доктрина «свобода розгляду».
11. Автономні поняття: катування, нелюдське поводження, поводження, що принижує людську гідність, моральна і фізична недоторканість, обвинувачення, суб'єкт кримінального обвинувачення, цивільні права, сім'я, приватне життя, дім, позбавлення власності, рівність можливостей, жертва, ефективність прав, якість закону.
12. Проблема застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у відносинах між приватними особами.

Література:

1. Алтангерел Булгаа. Міжнародно-правова практика тлумачення норм міжнародних договорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 [Електронний ресурс] / Алтангерел Булгаа // Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 23 с.
2. Арнольд Р. Юридичні наслідки приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // Вісник Конституційного суду України.-К.:Юрінком Інтер, 2012. - № 4. - С. 63-69.
3. Базов О. Тлумачення Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод у практиці Європейського суду з прав людини // Вісник Вищого адміністративного суду України. - К. : Видавнича організація "Юрінком Інтер", 2014. - № 4. - С. 26-36.
4. Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права: монографія / Ю. Л. Власов. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; НАН України, 2001. – 180 с.
5. Гусейнов Л. Особенности толкования международных договоров о правах человека [Электронный ресурс] / Л. Гусейнов // Белорус. журн. междунар. права и междунар. отношений. – 1999. – № 2. – Режим доступа: <http://beljournal.by.ru/1999/2/1.shtml>

6. Кононенко В. П. Особливості інтерпретації Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. як правозахисного договору / В. П. Кононенко // Публічне право. – 2011. – № 3. – С. 194 – 202.
7. Кононенко В. Рішення Європейського суду з прав людини як прецедент тлумачення Конвенції про захист прав людини та основних свобод / В. Кононенко // Право України. – 2008. – № 3. – С. 131-134.
8. Кретьова І. Ю. Тлумачення права: доктрини, розвинуті Європейським судом з прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / І. Ю. Кретьова ; кер. роботи О. В. Петришин ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2015. – 20 с.
9. Кретьова І. Тлумачення положень про права людини Страсбурзьким судом: основні принципи та доктрини / І. Кретьова // Вісник Національної академії правових наук України. - 2014. - № 4. - С. 165-175.
10. Кретьова І. Ю. Концепція автономного тлумачення у практиці Європейського суду з прав людини / І. Ю. Кретьова // Право і суспільство. - 2015. - № 4(3). - С. 25-30.
11. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: Навчальний посібник / Авт. кол.: М.В. Мазур, С.Р. Тагієв, А.С. Беніцький, В.В. Кострицький; [Відп. ред. канд. іст. наук, доц. В.М. Карпунов]. — Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. — 600 с. — Бібліографія: С. 586-591.
12. Мармазов В. Є. До питання про телеологічне (цільове) тлумачення Конвенції про захист прав і основних свобод людини / В. Є. Мармазов // Адвокат. 2003. – № 6. – С. 29–31.
13. Мармазов В. Методи динамічного тлумачення Конвенції про захист прав людини та основних свобод / В. Є. Мармазов // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 4 (35). – С. 63–72.
14. Соловйов О. В. Окремі особливості юридичної інтерпретації норм міжнародного права в контексті проблеми ефективного цільового тлумачення Конвенції про захист прав і основних свобод людини / О. В. Соловйов // Економіка. Фінанси. Право. – 2006. – № 9. – С. 23-27.
15. Соловйов О. В. Основні передумови тлумачення Конвенції про захист прав та основних свобод людини за принципом ефективності / О. В. Соловйов // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія: Право. – 2007. – Вип. 1. – С. 27-34.
16. Трагнюк О. Принцип субсидіарності за Європейською конвенцією про захист прав і основних свобод людини 1950 р. // Право України, 2003. – № 1.
17. Трагнюк О.Я. Тлумачення міжнародних договорів: теорія і досвід європейських міжнародних судових органів [Текст] : Дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / О.Я.Трагнюк ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2003. – 205 с.
18. Федик С. Доктрина меж національного (внутрішнього) оцінювання Європейської конвенції про захист прав та основних свобод людини як вагомий чинник її тлумачення / С. Федик // Вісник Львівського університету. Сер.: Юридична. – 2001. – Вип. 36. – С.16-20.
19. Федик С.Є. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України): Автореф. дис. канд... юрид. наук: 12.00.01 / С.Є. Федик ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2002. — 20 с.
20. Цвігун Л. А. Принципи тлумачення права Європейським судом з прав людини / Л. А. Цвігун // Актуальні проблеми держави і права. - 2011. - Вип. 62. - С. 529-536.

Нормативно-правові акти:

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р.
2. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р.
3. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2,4,7, та 11 до Конвенції: Закон України

- від 17.07.1997 р.
4. Про ратифікацію Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари: Закон України від 22.02.2000.
  5. Про ратифікацію Протокол № 10 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини: Закон України від 23.08.2006.
  6. Про ратифікацію Протокол № 12 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини: Закон України від 09.02.2006.
  7. Про ратифікацію Протоколу № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за будь-яких обставин: Закон України від 28.12.2002 р.
  8. Про ратифікацію Протоколу № 14 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини: Закон України від 09.02.2006.

ТЕМА 2. Європейські стандарти в галузі прав людини

Мінімум цивілізації – це хліб і
Загальна декларація прав людини.
Йдеться саме відносно мінімуму,
вище цієї планки можна
сперечатися (наводити аргументи,
критикувати, поліпшувати), нижче –
вести боротьбу.

М. Рокар. Трудиться с душой.

Опорний конспект

Міжнародні норми про права людини мають характер мінімальних стандартів, які держави повинні підтримувати на національному рівні. Вони ні в якому випадку не обмежують держави у забезпеченні більш широкого спектру прав та свобод. Тобто міжнародний захист прав людини не можна розглядати як обмеження прав і свобод, гарантованих на національному рівні на основі норм національного законодавства чи міжнародних норм.

Класифікація прав та свобод, передбачених Конвенцією:

1 – за сферою застосування: особисті права, що забезпечують природне існування людини; соціальні права; політичні та громадянські права;

2 – матеріальні та процесуальні (ст. 5 – право на свободу та особисту недоторканність; ст. 6 – право на справедливий судовий розгляд; ст. 7 – заборона зворотної дії кримінального закону);

3 – за ступенем застосовуваних обмежень: абсолютні права; з визначеним ступенем обмежень тощо.

У *Розділі I* Конвенції закріплено такі права та свободи:

- ст. 1 – зобов'язання поважати права людини:
держави гарантують кожному права, визначені в цій Конвенції;
- ст. 2 – право на життя:
право на життя охороняється законом;
- ст. 3 – заборона катування:
ніхто не має права завдавати тілесних ушкоджень чи піддавати катуванню

іншого;

навіть в місцях позбавлення волі ніхто не має право принижувати людську гідність;

- ст. 4 – заборона рабства та примусової праці:

забороняється тримати в рабстві або примушувати виконувати примусову чи обов'язкову працю;

- ст. 5 – право на свободу та особисту недоторканність:

кожен має право на свободу;

якщо вас заарештовано, ви маєте право знати причину арешту;

якщо вас заарештовано, ви маєте право на судовий розгляд без зволікання або на звільнення до початку судового розгляду;

- ст. 6 – право на справедливий судовий розгляд:

право на справедливий судовий розгляд незалежним і безстороннім судом;

якщо особу обвинувачено у вчиненні злочину, вона вважається невинуватою доти, доки її вину не буде доведено;

право на захисника, за допомогу якого повинна заплатити держава, якщо особа не має на це коштів;

- ст. 7 – заборона зворотної дії кримінального закону;
- ст. 8 – право на повагу до приватного та сімейного життя;
- ст. 9 – свобода думки, совісті та віросповідання;
- ст. 10 – свобода вираження поглядів;
- ст. 11 – свобода зібрань та об'єднань;
- ст. 12 – право на шлюб;
- ст. 13 – право на ефективний засіб захисту;
- ст. 14 – заборона дискримінації, при здійсненні прав і свобод,

викладених у Конвенції.

Перший Протокол до Конвенції поширив міжнародно-правові гарантії захисту на такі права:

- ст. 1 – право власності;
- ст. 2 – право на освіту;
- ст. 3 – право на вільні вибори.

Протокол № 4 закріплює наступні положення:

- ст. 1 – заборона ув'язнення за борги;
- ст. 2 – свобода пересування;
- ст. 3 – заборона вислання громадянина;
- ст. 4 – заборона колективного вислання іноземців.

Протокол № 6 зобов'язує держави-учасниці скасувати смертну кару, крім смертної кари за діяння, вчинені під час війни або неминучої загрози війни.

Протокол № 7 містить такі права та свободи:

- ст. 1 – процесуальні гарантії, які стосуються вислання іноземців;
- ст. 2 – право на оскарження у кримінальних справах;
- ст. 3 – відшкодування у разі незаконного засудження;
- ст. 4 – право не бути покараним або притягнутим до суду двічі;
- ст. 5 – рівноправність кожного з подружжя.

Протокол № 12 до Конвенції встановлює загальну заборону дискримінації (ст. 1).

Протоколом № 13 передбачено скасування смертної кари за будь-яких обставин.

Питання для самоконтролю:

1. Співвідношення права людини на життя і права на евтаназію.
2. Позиція Європейського суду з прав людини щодо смертної кари (на основі аналізу конкретних рішень Європейського суду з прав людини).
3. Співвідношення поняття примусова та обов'язкова праця в рішеннях Європейського суду з прав людини. Що відноситься до праці, яка не підпадає під визначення «примусової чи обов'язкової»?
4. Як в рішеннях Європейського суду розуміється поняття правомірного позбавлення волі?
5. Як згідно з позиціями Європейського суду з прав людини співвідноситься поняття свободи та військової служби?
6. Процесуальні гарантії при затриманні особи, що допускаються згідно практики Європейського суду з прав людини.
7. Аспекти права на повагу до приватного життя, виходячи з змісту рішень Європейського суду з прав людини, розкрийте їх зміст.
8. Практика Європейського суду з прав людини щодо захисту прав батьків та дітей.
9. Зміст права на свободу совісті та віросповідання, принципу відокремлення держави та церкви, права на створення церковних організацій згідно з практикою Європейського суду з прав людини.
10. Механізми реалізації свободи вираження поглядів у політичній сфері.
11. Які підходи домінують в рішеннях Європейського суду щодо захисту свободи мирних зібрань та права об'єднання?
12. Позиція Європейського суду з прав людини щодо захисту прав профспілок.
13. Співвідношення права на вільні вибори та права на голосування в рішеннях Європейського суду з прав людини.
14. Правомірне позбавлення права на володіння згідно практики Європейського суду з прав людини.
15. Позитивні обов'язки держави щодо захисту права власності.

Творчі завдання:

1. Віднайдіть *ratio decidendi* у рішеннях Європейського суду з прав людини у справах проти України щодо порушення ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.
2. Віднайдіть *ratio decidendi* у рішеннях Європейського суду з прав людини у справах проти України щодо порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.
3. Віднайдіть *ratio decidendi* у рішеннях Європейського суду з прав людини у

справах проти України щодо порушення ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

4. Віднайдіть ratio decidendi у рішеннях Європейського суду з прав людини у справах проти України щодо порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Рішення щодо України, винесені ЄСПЛ, в електронному варіанті знаходяться на офіційному сайті Міністерства юстиції України. Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/9329>

Література:

1. Алексеев А.Б. Практика применения ст. 6 Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод Европейским Судом по правам человека. – М, 2000.

2. Банчук О.А., Куйбіда Р.О. Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод до процедури здійснення судочинства. – К. : ІКЦ «Леста», 2005. – 116 с.

3. Бущенко А.П. Стаття 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Систематизований дайджест рішень Європейського суду з прав людини / Харківська правозахисна група; Художн.-оформлювач Б.Є. Захаров – Харків: Права людини, 2008 р. – 432 с.

4. Гнатовський М. М. Європейський суд з прав людини та міжнародне гуманітарне право: захист права на життя // Актуальні проблеми міжнародних відносин [Текст]: збірник наукових праць.- К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка; Ін-т міжнародних відносин, 2011. - Випуск 100. - Ч. 1. - С. 95-99.

5. Джеремі Макбрайд. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. – К.: «К.І.С.», 2010 – 576 с.

6. Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини : навч.-практ. посіб. / Т.І. Дудаш. – К. : Алерта, 2013. – 368 с.

7. Обзор судебной практики Суда по вопросу вероисповедания / Совет Европы / Европейский суд по правам человека, 2013. – 29 с.

8. Пожизненное заключение: европейские стандарты и украинская практика / Права людини, 2014. — 316 с.

9. Право на медичну допомогу в Україні – 2008 / Харківська правозахисна група. – Харків: Права людини, 2009 – 268 с.

10. Право на приватність: *conditio sine qua non* / Харківська правозахисна група; Худож.- оформлювач О.Герчук – Харків: Фоліо, 2003. – 216 с.

11. Проблемы биоэтики в свете судебной практики Европейского суда по правам человека / Совет Европы / Европейский Суд по правам человека, 2012. – 67 с.

12. Червяцова А. О. Право на життя та заборона катувань у рішеннях Європейського суду з прав людини: аналіз судової практики за статтею 2 і 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Навчальний посібник/ А. О. Червяцова. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 308 с.

13. Шевчук Станіслав. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – К.: Реферат, 2007. — 848с.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України.

2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р.

3. Про ратифікацію Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари: Закон України від

22.02.2000 р.

4. Про ратифікацію Протоколу № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за будь-яких обставин: Закон України від 28.12.2002 р.

5. Про ратифікацію Протоколів № 12 та № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Закон України від 09.02.2006 р.

ТЕМА 3. Європейський суд з прав людини: загальні питання організації та діяльності

Європейська конвенція про захист прав людини була конвенцією зовсім нового типу, раніше не відомого; вона передбачала для держав-учасниць такі зобов'язання, які уряди раніше ніколи не брали... Це передусім стосується революційного положення про право громадянина звертатися на свій власний уряд до міжнародного судового форуму

Дж. Фіцморіс

Опорний конспект

Міжнародна практика виробила декілька способів контролю за дотриманням міжнародних стандартів в галузі прав людини. По-перше, механізм міждержавного контролю і нагляду, який полягає в тому, що держава, яка підписала міжнародний документ в галузі прав людини, створює виконавчий комітет експертів чи інший орган, який періодично вимагає від держав-учасниць звітів та надає їм рекомендації. Цей механізм називається політичним і його використання є неможливим щодо приватних осіб.

По-друге, механізм контролю за дотриманням прав людини, заснований на розгляді індивідуальних звернень приватних осіб. На сьогодні процедура індивідуального звернення до міжнародно-правового інституту передбачено двома міжнародними договорами – Європейською Конвенцією про захист прав та основних свобод людини та Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права в сукупності з Факультативним протоколом до нього. Європейська Конвенція передбачає створення Європейського Суду з прав людини, а Міжнародний Пакт – створення Комітету з прав людини ООН і Міжнародного Суду ООН, тобто спеціальних судових органів, які здійснюють міжнародний захист прав людини.

Етапи реформування контрольного механізму Конвенції (Європейського суду з прав людини):

І етап (з 3-го вересня 1953 р. – до сер. 1970-х р.р.). Цей період, ознаменувався створенням і становленням конвенційних контрольних органів:

- Європейська комісія з прав людини;
- Європейський суд з прав людини (ст. 19 Конвенції у ред. 1950 р.);
- Комітет Міністрів РЄ наділявся квазісудовими повноваженнями (п. 1 ст. 31, ст. 32 Конвенції у першій редакції) (див. ДОДАТОК).

II етап (з сер. 1970-х р.р. – до поч. 1990-х р.р.): відбулася трансформація процедурних правил. Основним надбанням цього періоду стало набрання чинності нової редакції Регламенту Європейського суду з прав людини (1983 р.), відповідно до якого представники заявників одержали статус самостійної сторони у процесі.

III етап (з поч. 1990-х р.р. – до 31 жовтня 1998 р.): подальша зміна процедури розгляду, пов'язана: - із набранням чинності Протоколу № 9 до Конвенції (надання самостійного процесуального статусу заявникам);

- прийняттям 2-го Регламенту. Регламент А застосовувався в справах, де відповідачами виступали держави, які не ратифікували Протокол № 9, Регламент В встановлював правила розгляду справ щодо держав, які вже ратифікували цей Протокол.

IV етап (з 1 листопада 1998 р. до 1.06.2010 р.): реформування системи органів контрольного механізму Конвенції (пов'язана з набранням чинності Протоколом № 11 до Конвенції 1.11.1998 р.):

а) позбавлено Комітет Міністрів повноважень щодо вирішення справи та винесення остаточного рішення (квазісудових функцій);

б) реформовано дворівневий контрольний механізм Конвенції, який складався з Комісії та Суду на єдиний Європейський суд з прав людини;

в) зміни в організації та порядку діяльності самого Суду:

- новий ЄСПЛ функціонує на постійній основі (а не в порядку щомісячних сесій, як це було раніше);

- Суд сам вирішує питання про прийнятність заяви і сприяє дружньому врегулюванню спору;

- юрисдикція ЄСПЛ щодо тлумачення та застосування Конвенції є обов'язковою для всіх держав-учасниць (див. ДОДАТОК).

V етап (з 1.06. 2010 р. – по теперішній час): реформування системи органів конвенційного механізму захисту прав людини, що пов'язано із набранням чинності Протоколом № 14 до Конвенції, а саме:

1) визначення чітко неприйнятних заяв: рішення щодо неприйнятності приймається одним суддею за допомогою спеціального несудового репортера (а не 3-ма суддями, як це було раніше);

2) повторні справи: якщо справи, що надходять до суду, стосуються того ж самого структурного дефекту національної правової системи, вирішуються комітетом з трьох суддів і за спрощеною процедурою;

3) нові критерії прийнятності: Суд може визнати скаргу непринятною, якщо особа не зазнала значної шкоди;

4) надання додаткових повноважень Комітету Міністрів Ради Європи розпочинати судові процеси у країнах, що не виконують рішень; право звертатися до Європейського суду з проханням тлумачити та роз'яснювати судові рішення.

Подальше реформування контрольного механізму Конвенції пов'язано з Інтерлакенською (19.02.2010 р.), Ізмірською (27.04.2011 р.) та Брайтонською (19-20.04.2012 р.) деклараціями. Основними елементами цих процесів є імплементація Європейської Конвенції з прав людини на національному рівні, перегляд та зміцнення процедур Європейського суду з прав людини та ефективний нагляд Комітету міністрів Ради Європи за виконанням його рішень.

20.06.2014 р. Міністр юстиції України П.Д. Петренко підписав *Протоколи № 15 та № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод*. Обидва протоколи були схвалені у 2013 році Комітетом міністрів Ради Європи у рамках заходів з реформи Європейського суду з прав людини.

Протокол № 15 передбачає скасування обмеження за віком для зайняття посади судді ЄСПЛ, скасування права вето сторін у рамках процедури звернення до Великої палати Суду, а також скорочення строків звернення до Суду з шести до чотирьох місяців після остаточного рішення національного суду. Цей Протокол також дещо змінив Преамбулу до Європейської Конвенції з прав людини після включення до неї посилання на принцип субсидіарності й доктрини меж свободи розсуду.

У світлі проведення реформи юстиції, для України найбільш важливим є Протокол № 16. У статті 1 цього документу закріплено, що Високі Договірні сторони, з урахуванням особливостей ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, можуть звертатися до ЄСПЛ з клопотанням про надання їм консультативних висновків стосовно питань, пов'язаних із тлумаченням та застосуванням прав і свобод, встановлених цією Конвенцією та її протоколами. Ч. 2 цієї ж статті визначає, що національні суди чи трибунали можуть звертатися до ЄСПЛ з проханням про надання їм консультативних висновків виключно щодо справ, які перебувають у їх провадженні. При цьому частина 3 статті 1 передбачає, що у разі звернення національних судів чи трибуналів до ЄСПЛ, вони повинні надати відповідну правову та фактологічну інформацію щодо справи, яка перебуває на їх розгляді.

Склад Європейського суду з прав людини. Кількісний склад ЄСПЛ визначається статтею 20 Конвенції, де вказано, що кількість його суддів відповідає кількості Високих Договірних Сторін. Судді обираються, за загальним правилом, строком на 9 років (без права переобрання) Парламентською Асамблеєю від кожної держави-учасниці більшістю поданих голосів із трьох кандидатів, висунутих відповідною державою.

Структура Європейського суду з прав людини. Структурними (адміністративними) підрозділами Європейського суду з прав людини є: бюро, канцелярія, секції Суду.

Органами, уповноваженими на розгляд справ Європейського суду з прав людини, є: одноособовий склад суду; комітет у складі 3-х суддів; Палата у складі 7-и (5-и) суддів; Велика Палата у складі 17-и суддів.

Робота ЄСПЛ здійснюється у формі: пленарних засідань (для

вирішення адміністративних питань); судових засідань (для розгляду справ та прийняття рішення по справі); нарад (закриті засідання).

Юрисдикція Європейського суду з прав людини. Під юрисдикцією зазвичай розуміють юридично закріплені повноваження певних органів щодо розгляду та вирішення справ відповідно до їх компетенції. Згідно з положеннями ст. 32 Конвенції юрисдикція Європейського суду з прав людини поширюється на всі питання, що стосуються тлумачення та застосування Конвенції та протоколів до неї, зокрема:

- розгляд міждержавних скарг (стаття 33 Конвенції);
- розгляд індивідуальних скарг (стаття 34 Конвенції);
- контроль за додержанням державою-учасницею Конвенції зобов'язання виконання остаточного рішення Суду (стаття 46 конвенції);
- дача консультативних висновків (стаття 47 Конвенції).

Юрисдикція ЄСПЛ, попри свою унікальність, носить субсидіарний характер, що означає:

1) ЄСПЛ обмежується тлумаченням і застосуванням саме Конвенції, а не внутрішнього законодавства держав-учасниць Конвенції;

2) діяльність ЄСПЛ створює лише додаткові гарантії прав і свобод людини, тому що захист цих прав є, передусім, обов'язком і завданням самих держав-учасниць, що випливає зі змісту ст. 1 Конвенції;

3) заява до Європейського суду з прав людини може бути подана лише у відношенні дії чи бездіяльності держави, так як саме держава несе відповідальність за порушення норм ратифікованої нею Конвенції.

Принцип субсидіарності, який діє у просторі, створеному за Конвенцією, характеризується двома аспектами:

- у процесуальному (функціональному) значенні даний принцип означає, що перед тим, як звернутися до конвенційних інститутів, кожен повинен направити свою заяву до усіх національних інститутів, які передбачають забезпечення ефективних і адекватних засобів захисту в справі. З точки зору міжнародного права, саме на державу, в першу чергу, покладається обов'язок дотримання норм з прав людини. Тому і потрібно вимагати усунення зазначених порушень, насамперед, від держави. У тому разі, коли остання з будь-яких причин нездатна це зробити, можливе втручання міжнародних органів, що мають відповідні повноваження;

- у матеріальному (сутнісному) значенні принцип субсидіарності означає, що, застосовуючи положення Конвенції, конвенційним інститутам, тобто ЄСПЛ, потрібно, якщо це необхідно, взяти до уваги ті правові і фактичні ознаки, які характеризують життя суспільства у конкретній державі, яка виступає відповідачем по справі.

Види компетенції ЄСПЛ:

1) **Предметна компетенція (ratione materiae).** Відповідно до ст. 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод Високі Договірні Сторони «гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції». Аналогічні норми містяться в ст. 5 Протоколу № 1, ст. 6 Протоколу № 4, ст. 6

Протоколу № 6, ст. 7 Протоколу № 7, ст. 3 Протоколу № 12, ст. 13 Протоколу № 13. Таким чином, юрисдикція ЄСПЛ поширюється на справи про порушення прав, гарантованих як Конвенцією, так і Протоколами до неї. Разом із тим, ЄСПЛ не розглядає порушення прав і свобод, закріплених в інших міжнародно-правових договорах.

2) *Територіальна компетенція (ratione loci)*. Територіальну юрисдикцію Європейського суду з прав людини можна визначити як сукупність територій держав-учасниць Конвенції, а також територій, за міжнародні відносини яких вони відповідають (екстериторіальний принцип визначення юрисдикції).

3) *Компетенція в часі (ratione temporis)*. Компетенція Європейського суду з прав людини в часі визначається датою набрання чинності Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод для держави-відповідача в справі. Кінцевий проміжок часу, до якого поширюється юрисдикція Європейського суду з прав людини, визначається змістом ст. 58 Конвенції.

4) *Компетенція за колом суб'єктів (ratione personae)*. ЄСПЛ має повноваження розглядати скарги проти будь-якої держави-учасниці, подані іншими державами-учасницями або будь-якими особами, неурядовими організаціями або групами осіб, що вважають себе потерпілими від порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод є передусім міжнародним договором, тому *відповідачами* у Європейському суді з прав людини виступають тільки держави-учасниці цієї Конвенції.

Питання для самоконтролю:

1. Компетенція Суду і внутрішнє право держав-учасниць Конвенції (принцип субсидіарності, принцип відмови від абстрактного контролю, принцип співрозмірності і пропорційності).

2. Протокол №14 Європейської конвенції: основні новели, внесені в роботу ЄСПЛ.

3. Перспективи подальшого реформування Європейського суду з прав людини.

4. Організаційна структура Європейського суду з прав людини. Повноваження структурних підрозділів цього Суду.

5. Компетенція функціональних підрозділів Європейського суду з прав людини: пленарного засідання цього Суду, судді, який розглядає справу одноособово, комітету, палати, Великої палати.

6. Практичні проблеми приєднання Європейського Союзу до держав-учасниць Конвенції.

Література:

1. Андріанов К.В. Роль контрольного механізму Конвенції про захист прав і основних свобод людини в процесі реалізації її норм: дис... канд. юрид. наук / К.В. Андріанов. – К., 2002. – 185 с. URL: <http://www.disslib.org/rol-kontrolnoho-mekhanizmu-konventsiiyi-pro-zakhyst-prav-i-osnovnykh-svobod-ljudyny-v.html>.

2. Базов О. Європейський суд з прав людини в інституційній системі Ради Європи //

Вісник Вищого адміністративного суду України. - К.: Видавнича організація "Юрінком Інтер", 2013. - 3. - С. 98-104.

3. Базов О. Питання юрисдикції Європейського суду з прав людини щодо розгляду міждержавних справ // Юридична Україна. - К.: Юрінком Інтер, 2015. - 6. - С. 84-92.

4. Бортновська З. Нові кроки у реформуванні механізмів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі, 2013.- 3.- С. 5-11.

5. Галкін І. Г. Особливості юрисдикції Європейського суду з прав людини / Ігор Григорович Галкін // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 4. – С. 285-288.

6. Гудима Д. Принцип екстериторіальності у практиці Європейського суду з прав людини // Право України. - К.: "Ин Юре", 2015. - 2. - С. 113-128.

7. Гусейнов Л. Просторові межі дії Європейської конвенції з прав людини / Л. Гусейнов // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 1999. – №4. URL: <http://www.eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=108>.

8. Дика Д. О. Організаційно-правові аспекти діяльності Європейського суду з прав людини в контексті європейських стандартів // Актуальні проблеми міжнародних відносин [Текст]: збірник наукових праць. – К.: Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка Ін-т міжнародних відносин, 2011. - Вип. 99. - Ч. 2. - С. 142-148.

9. Європейський суд з прав людини: Організація, діяльність, процес [В.В. Лутковська (відп.ред.), І. Шевчук (упоряд.)]. — К. : Праксіс, 2005. — 166 с.

10. Європейський суд з прав людини // Право України. - К.: "Ин Юре", 2011. - 7. - С. 292-342.

11. Жалій Т. В. Правовий статус Європейського суду з прав людини за міжнародно-правовими нормами / Жалій Т. В. // Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». – 2013. – № 3-2.

12. Іванець І. Розвиток Європейського суду з прав людини як частини міжнародної системи захисту прав людини // Підприємництво, господарство і право. - К.: ТОВ "Гарантія", 2013. - 10. - С. 106-110.

13. Клименко О. М. Як звернутися до Європейського Суду з прав людини / Центр правових досліджень. — К. : Видавець Фурса С.Я., 2006. — 64с.

14. Конференція високого рівня про майбутність Європейського суду з прав людини : м. Брайтон, Велика Британія 19-20 квітня 2012 р.//Право України.-К.: "Ин Юре", 2012.-7.-С. 318-329.

15. Лищина И.Ю. Международные механизмы защиты прав человека / И.Ю. Лищина - Харьков: Фолио, 2001. - 112 с.

16. Манукян В.И. Европейский суд по правам человека: право, прецеденты, комментарии: Научно-практическое пособие. – К.: Истина, 2007. — 368 с.

17. Трагнюк О. Принцип субсидіарності за Європейською конвенцією про захист прав і основних свобод людини 1950 р. // Право України, 2003. – № 1.

18. Туманов В.А. Европейский суд по правам человека. Очерк организации деятельности / В.А. Туманов. – М. Издательство НОРМА, 2001. – 304 с. URL: <http://www.twirpx.com/file/1343058/>.

19. Хроновскі Н. Формування єдиного європейського стандарту прав людини: приєднання європейського союзу до конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / Хроновскі Н. // Європейське право. – 2013. – № 1–2. – С. 14–27.

Нормативно-правові акти:

1. Брайтонська декларація від 20 квітня 2012 року. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/2012_Brighton_FinalDeclaration_ENG.pdf [In English].

2. Брюссельська декларація від 27 березня 2015 року. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Brussels_Declaration_ENG.pdf [In English].

3. Ізмірська декларація від 27 квітня 2011 року. URL:

http://www.echr.coe.int/Documents/2011_Izmir_FinalDeclaration_ENG.pdf [In English].

4. Інтерлакенська декларація від 19 лютого 2010 року. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/2010_Interlaken_FinalDeclaration_ENG.pdf [In English].

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року зі змінами та доповненнями, внесеними згідно з протоколами № 11 і № 14 до Конвенції. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

6. Регламент Європейського суду з прав людини зі змінами та доповненнями. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf [In English].

Добір кандидатів на посаду суддю ЄСПЛ в Україні:

7. Указ ПУ «Питання добору кандидатур для обрання на посаду судді Європейського суду з прав людини від України» (від 14.09.2007 за № 869/2007).

8. Постанова КМУ «Про здійснення відбору кандидатів на посаду судді Європейського суду з прав людини» (21.03.2007 за № 524).

ТЕМА 4. Порядок звернення до Європейського суду з прав людини

Опорний конспект

Суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини:

- в порядку ст. 33 Конвенції: *будь-яка держава-учасниця Конвенції* може звернутися до ЄСПЛ не лише в разі порушення прав і свобод її громадян іншою державою, але й у всіх випадках, коли вона вважає, що інша Висока Договірна Сторона порушує положення Конвенції та протоколів до неї;

- в порядку ст. 34 Конвенції: - *будь-яка фізична особа, яка знаходиться під юрисдикцією держави-учасниці Конвенції*; - *неурядові організації* (громадські фонди, політичні партії, профспілки, асоціації підприємців, тощо, громадські організації, що утворили або не утворили юридичну особу, релігійні організації, політичні партії, а також юридичні особи, що займаються господарською діяльністю); - *група осіб* (наявність групи пов'язана з ідентичним і одночасним порушенням прав осіб, які її складають);

- в порядку ст.ст. 46, 47 Конвенції – *Комітет міністрів Ради Європи*.

Процедура звернення в порядку ст. 34 Конвенції із індивідуальною заявою передбачає дотримання заявником ***критеріїв прийнятності***, які можна виокремити в окремі групи:

1. *Юрисдикційні критерії прийнятності*. Заява повинна стосуватися обставин і фактів, що входять до компетенції Європейського суду з прав людини, а саме:

- *предметна компетенція (ratione materiae)*. Для того, щоб скарга була сумісною з *ratione materiae*, потрібно, щоб право, на яке посилається заявник, захищалося Конвенцією або протоколами до неї, які набрали чинності. Деяке особливе місце в переліку прав, що становлять предметну юрисдикцію. ЄСПЛ займають положення ст. 13 «Право на ефективний засіб захисту» та ст. 14 «Заборона дискримінації» Конвенції, скарги про порушення яких розглядаються Страсбурзьким судом лише в поєднанні зі скаргами на

порушення інших конвенційних прав і свобод.

- *територіальна компетенція (ratione loci)*. Заяви відхиляються як несумісні з Конвенцією *ratione loci*: 1) якщо заяви ґрунтуються на подіях, що відбувалися поза межами території Договірної Сторони; 2) якщо не існує жодного зв'язку між цими подіями і органом влади в межах юрисдикції цієї держави.

- *часова компетенція (ratione temporis)*. Критичною датою для визначення часової юрисдикції Суду, в принципі, є дата набрання чинності Конвенцією і Протоколами до неї. Винятки: 1) ситуації порушень, що почалися до набрання чинності Конвенцією, які продовжуються і після цієї дати; 2) провадження стосовно фактів поза межами часової юрисдикції Суду (процесуальні зобов'язання за ст. ст. 2, 3 Конвенції розслідувати випадки смерті та заяви про смерть (зникнення особи), катування, нелюдське чи таке, що принижує людську гідність поводження).

- *суб'єктна компетенція (ratione personae)*. Заяви оголошуються неприйнятними *ratione personae* на таких підставах: 1) якщо заявник не має відповідного статусу згідно зі статтею 34 Конвенції; 2) якщо він нездатний довести, що є потерпілим від стверджуваного порушення; 3) якщо скарга спрямована проти особи (а не держави); 4) якщо заява спрямована проти держави, яка не ратифікувала Конвенцію або безпосередньо проти міжнародної організації, що не приєдналася до Конвенції; 5) якщо заява стосується одного з Протоколів до Конвенції, який держава-відповідач не ратифікувала.

2. Процесуальні критерії прийнятності:

- *вичерпання національних засобів захисту*. При вирішенні питання про прийнятність скарги ЄСПЛ у кожному конкретному випадку визначає чи були використані заявником національні засоби захисту. При цьому суд керується рядом критеріїв: 1) особливості правової системи держави-відповідача, перш за все системи правосуддя; 2) специфічні обставини конкретної справи; 3) засоби повинні бути достатньо надійними і ефективними як у теорії, та і на практиці.

- *6-місячний строк для звернення*. 6-місячний строк починає свій відлік: 1) з дня винесення остаточного рішення (тобто дата проведення відкритого засідання, де було проголошено дане рішення або дата, коли заявник дізнався про прийняте рішення); 2) із дати порушення прав, гарантованих Конвенцією, якщо заявнику засоби захисту не були доступні або таких засобів захисту не існує; 3) з часу, коли заявнику стало відомо про неефективність того чи іншого засобу, якщо неефективність захисту стає очевидною для заявника після звернення до цього засобу.

- *неможливість анонімного звернення до ЄСПЛ*. Заява до Європейського суду з прав людини вважається анонімною, якщо матеріали справи не містять жодного елемента, який дозволив би Суду ідентифікувати заявника.

- *дублювання заяви*. Заява розглядається як «в основному та сама, що вже була розглянута ЄСПЛ», якщо сторони, скарги і факти є ідентичними. Ідентичність скарги сама по собі не є перешкодою для прийнятності заяви,

якщо у ній викладено інші факти.

- *заява вже подана до іншого міжнародного органу.* Цей критерій запроваджено з метою уникнення множинності міжнародних проваджень стосовно тих самих справ. Умови прийнятності, закріплені цим пунктом, є кумулятивними: 1) заява не повинна бути по суті такою самою, як інша заява, тобто факти, сторони і скарги не мають бути ідентичними; 2) заява не повинна вже бути спрямованою до іншої міжнародної інстанції (міжнародного органу) з розслідування чи врегулювання.

- *зловживання правом на подання заяви.* Справи, в яких Суд визначив зловживання правом на оскарження, можна розподілити на 5 типових категорій: 1) інформація, що заводить в оману; 2) вживання образливих формулювань; 3) порушення вимоги про конфіденційність під час процедури дружнього врегулювання; 4) заява явно сутяжницька або позбавлена реальної мети; 5) інші випадки, вичерпний список яких скласти неможливо (наприклад, якщо заявник, виходячи з політичних інтересів, надає інтерв'ю пресі або телебаченню, в якому демонструє безвідповідальне і легковажне ставлення до провадження в Європейському суді).

3. *Матеріальні критерії прийнятності:*

- *явна необґрунтованість заяви.* Явно необґрунтовані скарги можна поділити на чотири категорії: 1) скарги «четвертої інстанції»; 2) скарги, де явно або вочевидь не було порушення; 3) скарги, не підтвержені документально; 4) заплутані або надумані скарги.

- *відсутність суттєвої шкоди.* Новий критерій прийнятності було додано до критеріїв, закріплених у статті 35, з набранням чинності Протоколом № 14 з 1-го червня 2010 р. Застереження щодо застосування цього критерію: 1) Суд не може оголосити неприйнятною заяву, якщо повага до прав людини вимагає розгляду заяви по суті; 2) жодна заява не може бути відхилена на підставі нового критерію, якщо її не було належним чином розглянуто національним судовим органом.

Порядок звернення до Європейського суду з прав людини. При подачі заяви до Європейського Суду, необхідно керуватися вимогами ст. ст. 34-35 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, правилами 45, 47, 47-1 Регламенту ЄСПЛ, а також Практичними рекомендаціями Голови Європейського суду з прав людини для осіб, які бажають звернутися до Європейського суду (див. ДОДАТОК).

Із *формуляром заяви* можна ознайомитися на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції України (режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/162>)

Питання для самоконтролю:

1. Право на звернення до Європейського суду з прав людини: суб'єкти, підстави.

2. Концепція потерпілого за ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

3. Особливості оформлення заяв до Європейського суду з прав людини та ведення переписки з цим Судом.

4. Критерії прийнятності індивідуальних заяв: вичерпання всіх національних засобів правового захисту та шестимісячний заяв у рішеннях Європейського суду з прав людини.

5. Критерії прийнятності індивідуальних заяв: неанонімний характер заяви; неідентичність заяви до вже розглянутої Європейським судом з прав людини; неідентичність заяви до поданої на розгляд іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання.

6. Критерії прийнятності індивідуальних заяв: сумісність заяви з положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї.

7. Критерії прийнятності індивідуальних заяв: належна обґрунтованість заяви та незловживання правом на звернення до Європейського суду з прав людини.

8. Критерії прийнятності індивідуальних заяв: заподіяння суттєвої шкоди заявникові.

Практичні завдання:

1. Напишіть відповідно до фабул рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України проект заяви до цього Суду щодо наявності порушення ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

2. Напишіть відповідно до фабул рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України проект заяви до цього Суду щодо наявності порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Література:

1. Буроменський М. В. Звернення до Європейського суду з прав людини. - Харків: Фоліо, 2000. – 32 с.

2. Де Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. - СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004.

3. Эрделевский А.М. Обращение в Европейский Суд.– М.: Юристъ, 1999.

4. Кайдаш Л. Ю. Право на звернення до Європейського суду з прав людини громадян України як реалізація принципу доступності особи до правосуддя//Малий і середній бізнес.- К.,2015.-1-2 .-С. 20-28.

5. Караман І. В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство / Караман І. В., Козіна В. В. – К. : ВАІТЕ, 2015. – 136 с.

6. Карташкин В.А. Как подать жалобу в Европейский Суд по правам человека. М.: Инфра - Норма. 1998.

7. Звернення до Європейського суду з прав людини / авт.-упорядн. Р. О. Куйбіда, Т. В. Руда. – К., 2016. - 76 с.

8. Международная защита прав человека / Под общ. ред. К.А. Москаленко. – М., 2001.

9. Практичний посібник щодо прийнятності заяв. – Страсбург, 2014. – 101 с.

10. Севостьянова Н. І. Право на індивідуальну заяву до Європейського Суду з прав людини в світлі проблеми його перенасиченості зверненнями // Актуальні проблеми міжнародних відносин [Текст]: у двох частинах: збірник наукових праць. - К.: Київський

національний у-т ім. Тараса Шевченка, 2010. - Випуск 90. - Частина 1. - С. 196-197.

11. Туманов В.А. Европейский Суд по правам человека. – М.: НОРМА, 2001.

12. Як і коли можна звернутися до Європейського суду з прав людини? /Автори-упорядники Р.О. Куйбіда, Т.В. Руда. – К., 2011. – 56 с.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року зі змінами та доповненнями, внесеними згідно з протоколами № 11 і № 14 до Конвенції. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Регламент Європейського суду з прав людини зі змінами та доповненнями. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf [In English].
4. Європейська угода про осіб, які беруть участь у процесі Європейського суду з прав людини від 05.03.1996 р. (Україна ратифікувала 23.06.2004 р.)

ТЕМА 5. Процедура розгляду справ у Європейському суді з прав людини

Опорний конспект

Стадії розгляду справи в Європейському суді з прав людини:

- *Відкриття провадження у справі.* Реєстрація заяви Канцелярією Суду є офіційним початком процедури. Під час, реєстрації заяви відкривається дос'є, якому присвоюється відповідний номер, що має вказуватися під час листування з Судом. Після реєстрації заяви справа надсилається до секції Суду. Голова секції, якій передано справу, призначає суддю-доповідача, який перевірятиме заяву (ст. 49 Регламенту та § 40 пояснювального рапорту до Протоколу № 11 до Конвенції). Такими функціями є: перевірка заяви; скерування справи на розгляд судді одноособово, комісії або палати. Суддя-доповідач готує рапорт, в якому викладаються обставини справи, питання, яких стосується заява, та пропозиції щодо подальшої процедури — неприйнятності, комунікації, запитання сторонам тощо.

- *Проведення щодо прийнятності заяви до розгляду ЄСПЛ* вирішується:

1) *суддею одноособово* (ним розглядаються лише ті заяви, в яких рішення щодо прийнятності може бути прийняте без додаткового вивчення, наприклад, справи, які стосуються таких формальних ознак прийнятності, як «вичерпання всіх національних засобів захисту» або застосування «правила шести місяців»). При цьому рішення є остаточним і оскарженню не підлягає;

2) *комісією (комітетом)*, яка може — однотайним голосуванням — визнати непринятною або вилучити з реєстру справ індивідуальну заяву, якщо така ухвала може бути винесена без додаткового вивчення або оголосити її прийнятною і одночасно постановити рішення по суті, якщо покладене в основу справи питання є предметом усталеної практики Суду;

3) *палатою Суду*, якщо справа, на думку судді-доповідача або судді, який засідав одноособово, є складною, або коли комітет не може прийняти рішення про неприйнятність заяви одноголосно.

- Розгляд справи по суті здійснюється:

- 1) *Комітетом суддів*: виносить рішення по суті, якщо покладене в основу справи питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї є предметом усталеної практики Суду;
- 2) *Палатою суддів*: розглядає основний масив справ, що надходять до Європейського Суду;
- 3) *Великою палатою суддів*: приймає рішення по суті справи у випадку, коли палата суддів відмовляється від розгляду справи на користь Великої палати (в порядку ст. 30 Конвенції) або коли сторони після прийняття рішення палатою подали клопотання про передання справи на розгляд Великої палати (ст. 43 Конвенції).

- Завершення провадження у справі може здійснюватися у такий спосіб:

- 1) *відхилення заяви*: знищення досьє; вилучення справи зі списку справ, що перебувають на розгляді Суду; визнання заяви неприйнятною;
- 2) *прийняття рішення по суті*: остаточні рішення Суду (рішення комітету, Великої Палати); рішення, що набувають статусу остаточного (рішення Палати).

Питання для самоконтролю:

1. Компетенція функціональних підрозділів Європейського суду з прав людини: повноваження пленарного засідання цього Суду.
2. Компетенція функціональних підрозділів Європейського суду з прав людини: повноваження судді, який розглядає справу одноособово.
3. Компетенція функціональних підрозділів Європейського суду з прав людини: повноваження комітету.
4. Компетенція функціональних підрозділів Європейського суду з прав людини: повноваження палати.
5. Компетенція функціональних підрозділів Європейського суду з прав людини: повноваження Великої палати.
6. Особливості процедури розгляду індивідуальних заяв Європейським судом з прав людини.
7. Процедури мирного врегулювання та винесення пілотного рішення у практиці Європейського суду з прав людини.
8. Порядок набрання чинності рішеннями Європейського суду з прав людини.

Література:

1. Андрианов К.В. Роль контрольного механізму Конвенції про захист прав і основних свобод людини в процесі реалізації її норм: Автореф. дис... канд. юрид. наук: : спец. 12.00.11 / К.В. Адрианов, Київський націон. унів-т ім. Т.Шевченка – К., 2003. – 18 с.
2. Анцупова Т. Забезпечення послідовності прецедентного права Європейського суду з прав людини: роль Великої палати // Право України. - К.: "Ин Юре", 2013. - 10. - С. 162-170.
3. Безе А. Процедура ухвалення пілотних рішень Європейським Судом з прав

- людини: перспективи та проблеми / Безе А. // Європейське право. – 2013. – № 1–2. – С. 84–100.
4. Бурма С. К. Міжнародно-правова характеристика інституту дружнього врегулювання в європейському суді з прав людини : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 – міжнародне право / Бурма Сергій Костянтинович. – Одеса, 2015. – 20 с.
  5. Дотан Ш. Судова тактика в Європейському суді з прав людини // Європейське право. - К.: "Ин Юре", 2013. - 1-2.- С. 58-84.
  6. Європейський суд з прав людини [Текст] : організація, діяльність, процес / упоряд. І. Шевчук [та ін.] ; відп. ред. В.В. Лутковська. – К. : Праксіс, 2005. – 166 с.
  7. Караман І. В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство [Електронний ресурс] / Караман І. В., Козіна В. В. – К. : ВАІТЕ, 2015. – 136 с. – Режим доступу : <http://www.osce.org/uk/ukraine/232776?download=true>.
  8. Коташевська Т. Довести, чого немає : [практика Європейського суду з прав людини: як довести брак коштів на найм адвоката] // Український адвокат, 2009.-12. - С.23-25.
  9. Пастухова Л. В. Європейський механізм забезпечення прав людини : навч. посібник [Електронний ресурс] / Пастухова Л. В. – Сімферополь : Таврія, 2009. – 224 с. – Режим доступу : <https://sci.house/zarubejnoe-pravo-scibook/naglyad-vikonannyaam-rishen-vropeyskogo-sudu-27623.html>.
  10. Хитра А. Я. Особливості процедури розгляду звернень у Європейському Суді з прав людини в кримінальних провадженнях / А. Я. Хитра, Я. О. Дащак // Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2016. – № 4. . – С. 235–243.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року зі змінами та доповненнями, внесеними згідно з протоколами № 11 і № 14 до Конвенції. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Регламент Європейського суду з прав людини зі змінами та доповненнями. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf [In English].
4. Постанова КМУ від 29.04.2004 за № 553 (із змінами від 13.05.2009 р.) «Про організаційні заходи, пов'язані із забезпеченням представництва України під час розгляду справ у Європейському суді з прав людини».

ТЕМА 6. Виконання рішень Європейського суду з прав людини

*Виконання законів є важливішим,
ніж їх створення.*

Т. Джефферсон, з першої
інаугураційної промови.

Опорний конспект

Проблемні питання визначення *юридичної природи рішень Європейського суду з прав людини* пов'язані із:

- специфічною роллю Суду як наднаціонального юрисдикційного органу, що має виключне право тлумачити та застосовувати Конвенцію про

захист прав людини і основоположних свобод;

- особливостями правових систем держав – учасниць Конвенції.

Наукові підходи до розуміння юридичної природи рішень ЄСПЛ:

1. *Правозастосовний характер рішень:* ухвалюються компетентним (уповноваженим на це ст. 32 Конвенції) органом – Судом; мають публічно-владний характер та забезпечуються міждержавним утворенням – Радою Європи, яка через спеціально уповноважений орган (Комітет Міністрів) контролює їх виконання державою-відповідачем у справі та має право застосовувати до останньої санкції юридичного та політичного характеру за невиконання таких актів; містять індивідуальне, формально обов'язкове правило поведінки, яке полягає у визнанні наявності чи відсутності порушення Конвенції та, залежно від наслідків порушення, у призначенні справедливої сатисфакції; обов'язкова дія рішень Суду розрахована завжди на персоніфікованих суб'єктів – заявника та державу-відповідача; притаманна пряма дія; мають письмову юридичну форму вираження, складаючись із трьох основних частин: «Процедура», «Факти», «Питання права».

2. *Правотлумачний характер рішень:* рішення ЄСПЛ містить правила розуміння змісту норм Конвенції, які є досить абстрактними та конкретизуються через їх тлумачення Судом; інтерпретація Конвенції, що міститься у рішенні Суду, є формально обов'язковою для усіх суб'єктів, оскільки лише він має повноваження здійснювати її офіційне тлумачення; рішення Суду самі по собі не створюють нових, не змінюють і не скасовують чинних норм права.

3. *Правоконкретизаційний характер рішень:* такі рішення мають ще одну особливість, яка стосується їх змісту – вони конкретизують юридичні норми Конвенції, що відбувається шляхом встановлення змісту того чи іншого поняття; правило розуміння змісту норми Конвенції, що міститься у такому рішенні, не виходить за межі Конвенції.

4. *Прецедентний характер рішень:* йдеться про прецедент за змістом: рішення Суду, яке містить правові позиції, що мають певну цінність для усіх суб'єктів суспільних відносин і є обов'язковими для самого Суду, котрий його прийняв. Аргументом на користь цього підходу є те, що прецеденти Європейський суд з прав людини є обов'язковими: а) для держави-відповідача у справі при вирішенні подібних справ на національному рівні; б) при застосуванні практики Суду іншими державами — учасницями Конвенції; в) для подальшої практики тлумачення та застосування Конвенції самим Судом.

Таким чином, ***рішення ЄСПЛ доцільно розглядати як правозастосовний акт, у якому конкретизуються норми Конвенції і який має прецедентний характер для самого Суду та правотворче значення для правових систем держав — учасниць Конвенції.***

Рішення Європейського суду з прав людини, що підлягають виконанню Україною:

- а) остаточне рішення Європейського суду з прав людини у справі проти України, яким визнано порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод;

- б) остаточне рішення Європейського суду з прав людини щодо справедливої сатисфакції у справі проти України;
- в) рішення Європейського суду з прав людини щодо дружнього врегулювання у справі проти України;
- г) рішення Європейського суду з прав людини про схвалення умов односторонньої декларації у справі проти України.

Під **виконанням рішень ЄСПЛ** слід розуміти *виплату відшкодування, а також вжиття державою додаткових заходів індивідуального характеру, спрямованих на усунення конкретного порушення, визначеного в рішенні Європейського суду, та заходів загального характеру, спрямованих на усунення підстави для надходження до Європейського суду аналогічних заяв проти України у майбутньому.*

Складові частини виконання рішення:

I - заходи загального характеру:

- внесення змін до чинного законодавства та практики його застосування;
- внесення змін до адміністративної практики;
- забезпечення юридичної експертизи законопроектів;
- забезпечення професійної підготовки з питань вивчення Конвенції та практики ЄСПЛ прокурорів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, працівників імміграційних служб, інших категорій працівників, професійна діяльність яких пов'язана із правозастосуванням, а також з триманням людей в умовах позбавлення свободи;
- інші заходи, які визначаються – за умови нагляду з боку Комітету міністрів Ради Європи – державою-відповідачем відповідно до рішення ЄСПЛ з метою забезпечення усунення недоліків системного характеру, припинення спричинених цими недоліками порушень Конвенції та забезпечення максимального відшкодування наслідків цих порушень.

II - заходи індивідуального характеру:

- відшкодування заявникові матеріальної шкоди,
- відшкодування заявникові моральної шкоди,
- відшкодування заявникові судових витрат.

III – додаткові заходи індивідуального характеру:

- відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який Стягувач мав до порушення Конвенції (*restitutio in integrum*), зокрема, шляхом: а) повторного розгляду справи судом, включаючи відновлення провадження у справі; б) повторного розгляду справи адміністративним органом;
- інші заходи, передбачені у Рішенні (наприклад, відмова у видачі особи іншій державі, якщо Європейський суд встановить, що у випадку видачі права особи, гарантовані Конвенцією, можуть бути порушені державою, в яку вона підлягає видачі; якщо Європейський суд з прав людини констатує порушення ст.8 Конвенції (заборона вислання), то виконання рішення передбачає, крім виплати компенсації, то держава також повинна вжити заходи щодо скасування рішення про вислання).

Контроль за виконанням рішень Європейський суд з прав людини здійснює:

- *на міжнародному рівні – Комітет Міністрів Ради Європи* в порядку, встановленому Правилами застосування параграфу 2 статті 46 Європейської Конвенції (прийняті Комітетом Міністрів Ради Європи 10.01.2001 р. на 736-му засіданні представників міністрів) та керуючись Регламентом КМРС про порядок нагляду за виконанням рішень Європейський суд з прав людини та умов дружнього врегулювання (прийнятий Комітетом Міністрів Ради Європи 10.05.2006 р. на 964-му засіданні представників міністрів);
- на національному рівні – *Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини* в порядку, встановленому Законом України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» та керуючись постановою КМУ від 31.05.2006 р. № 784 «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»».

Питання для самоконтролю:

1. Рішення ЄСПЛ: судовий прецедент чи прецедент тлумачення?
2. Заходи (загальні, спеціальні) з виконання рішень Європейського суду з прав людини.
3. Контроль Комітету Міністрів Ради Європи за виконанням рішень Європейського суду з прав людини.
4. Реформування механізму контролю за виконанням рішень ЄСПЛ Протоколом № 14. Подальші напрями реформування.
5. Державні органи України, уповноважені на здійснення контролю за виконанням рішень ЄСПЛ.
6. Проблемні питання виконання рішень ЄСПЛ Україною.

Творчі завдання:

1. На основі звітів Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ за останні 5 років проаналізуйте динаміку виконуваності рішень ЄСПЛ. В чому основні проблеми та причини невиконання рішень ЄСПЛ?
2. Дискусія на тему: «Якими бути рішенням ЄСПЛ: обов'язковими чи рекомендаційними для держави-відповідача?» Підготуйте аргументацію однієї і іншої точок зору.

Література:

1. Аббакумова Д. В. Повноваження Комітету міністрів Ради Європи відповідно до ст. 46 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // Проблеми законності [Текст]: збірник наукових праць. - Харків: Нац. ун-т "ЮАУ ім. Я. Мудрого", 2013. - Вип. 122. - С. 274-282.
2. Анісімова М. Ф. Зобов'язання України щодо прав людини у зв'язку зі вступом до Ради Європи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Марина Федорівна Анісімова. – К, 2001. – 16 с.
3. Будз В. Порядок проведення правової експертизи нормативно-правового акта на

відповідність положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року у процесі державної реєстрації нормативно-правових актів у Міністерстві юстиції України / В. Будз // Юридичний журнал. – 2009. – № 1. – С. 86-88. Бортновська З. Виконання рішень Європейського суду з прав людини : проблеми та перспективи // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі, 2013. - 2.-С. 5-15.

4. Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини: проблемні аспекти [Електронний ресурс] // Віче. – 2013. – № 2. – Січень. – Режим доступу : <http://veche.kiev.ua/journal/3895>.

5. Дудаш Т. До питання про ефективність захисту прав людини (за матеріалами пілотних рішень Страсбурзького суду) // Вісник Академії правових наук України. - Харків: АПН України, 2013. - 2. - С. 26-36.

6. Дудаш Т. Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини (загальнотеоретичний аспект) // Право України. – 2010. – № 2. – С. 173 – 179.

7. Дудаш Т. Особливості аргументування рішень Європейського суду з прав людини (до характеристики методологічних підходів) // Право України. - К.: "Ин Юре", 2017. - 4 - С. 86-96.

8. Исполнение решений Европейского суда по правам человека в Украине. Х.: Права людини, 2014. – 288 с.

9. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст. / За ред. О.Л. Жуковської. – К.: ЗАТ „ВІПОЛ”, 2004.

10. Коваль І. Експертиза нормативно-правових актів та їх проектів на відповідність конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини / І. Коваль // Право України. – 2009. – № 1. – С. 47-50.

11. Кононенко В. Рішення Європейського суду з прав людини як прецедент тлумачення Конвенції про захист прав людини та основних свобод / В. Кононенко // Право України. – 2008. – № 3. – С. 131-134.

12. Лутковська В.В. Європейський суд з прав людини: Організація, діяльність, процес. - К.: Практис, 2005.

13. Мороз О. Правова природа рішень Європейського суду з прав людини // Українське право, 2006. - 1. - С. 349-357.

14. Муқан Б. Функції урядового уповноваженого України у справах Європейського Суду з прав людини щодо виконання рішень і звітування: державно-управлінський аспект / Б. Муқан // Ефективність державного управління : збірник наукових праць. – 2015. – Вип. 43. – С. 227-235.

15. Обязательства государств-участников Европейской конвенции о защите прав человека по исполнению постановлений Европейского суда / Под ред. Л.М. Чуркиной; Общ. ред. С.И. Беляева. – Екатеринбург.: Изд-во Урал. унив-та, 2005. – 134 с. (Международ. защита прав человека; Вып. 5).

16. Рабінович П., Гарасимів О. Значення рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України для удосконалення її законодавства // Вісник Національної академії правових наук України. - Харків: АПН України, 2015. - 1. - С. 16-29.

17. Тюрін С. Є. Місце урядового уповноваженого у справах європейського суду з прав людини та його представників у системі органів юстиції України / Тюрін Сергій Євгенович // Наше право. – 2013. – № 7. – С. 59-65.

18. Фурса С.Я., Фурса Є.І., Щербак С.В. Закони України «Про державну виконавчу службу», «Про виконавче провадження», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» : Науково-практичний коментар. – К. : Видавець Фурса С.Я. : КНТ, 2008.

19. Чугуєвська М. Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини: проблемні аспекти // Віче. -К.: Київська правда, 2013. - 2. - С. 26-29.

Нормативно-правові акти:

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. // Офіційний Вісник України 2006. – № 32 від 23.08.2006. – Ст. 2371.

2. Про ратифікацію Протоколів № 12 та № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Закон України від 09.02.2006 р. // Офіційний Вісник України 2006. – № 32 від 23.08.2006. – Ст. 2378.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30 від 28.07.2006. – Ст. 260.

4. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: постанова КМУ від 31.05.2006 р. № 784 // Офіційний Вісник України 2006, 22 від 14.06.2006, ст. 1655.

5. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення платежів, пов'язаних з виконанням рішень закордонних юрисдикційних органів, прийнятих за наслідками розгляду справ проти України: постанова Кабінету Міністрів України № 408 від 07.03.2007 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>

6. Про затвердження Порядку взаємодії Департаменту державної виконавчої служби та Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини під час забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та виконання рішень Європейського суду з прав людини: наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2008 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

ТЕМА 7. Імплементация Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у національну правову систему України

Опорний конспект

Ефективність міжнародно-правового регулювання багато в чому залежить від способів імплементації міжнародних правових норм у внутрішні правові системи. Міжнародні органи і суди з прав людини, як правило наділені обмеженою компетенцією, оскільки не всі держави беруть участь у відповідних міжнародних регіональних системах захисту прав людини. В цих умовах надання окремим особам права безпосередньо посилатися на норми міжнародного права стосовно прав людини у внутрішніх судах служить досить ефективним засобом захисту забезпечення відповідних міжнародних стандартів.

Наслідки імплементації Конвенції в національну правову систему:

*- по-перше, Конвенція стала невід'ємною частиною законодавства України, яка має вищу юридичну силу порівняно з усіма іншими нормативно-правовими актами, окрім Конституції України, і повинна сумлінно виконуватися Україною відповідно до загальновизнаного принципу міжнародного права *pacta sunt servanda*.*

Правове регулювання обов'язковості дотримання норм Конвенції Україною:

1) Конституція України: чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, є частиною національного законодавства

України й застосовуються в порядку, передбаченому для норм національного законодавства (ст. 9);

2) Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. (ратифікована Україною ще в складі СРСР у 1986 році): кожна чинна міжнародна угода є обов'язковою для її учасників і повинна добросовісно виконуватись (ст. 26). При цьому державу, яка погодилась на обов'язковість для неї договору і для якої договір є чинним, не може посилатись на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору (ст. 27);

3) Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р.: якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору (ч. 2 ст. 19). Крім того, передбачено, що чинні міжнародні договори України підлягають сумлінному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права (ст. 15). Обов'язок забезпечувати дотримання і виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України, стежити за здійсненням прав, які випливають з таких договорів для України, покладається на Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, інші органи державної влади, до відання яких віднесені питання, що регулюються міжнародними договорами України (ст. 16);

- по-друге, можливість та необхідність застосування національними органами державної влади прецедентів Європейського суду з прав людини з метою забезпечення відповідності національного законодавства та юридичної практики європейським стандартам у сфері прав людини.

Правові підстави застосування прецедентів Європейського суду з прав людини:

1) Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р.: разом із текстом міжнародного договору береться до уваги практика його застосування та тлумачення, якщо на це є згода сторін договору (підпункти а) і б) п. 3 ст. 31);

2) Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2,4,7, та 11 до Конвенції» від 17.07.1997 р.: Україна повністю визнає на своїй території дію ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції (п.1);

3) Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р.: суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

- по-третє, можливість звернення громадян за захистом гарантованих конвенцією прав до Європейського суду з прав людини. У зв'язку з цим, з дати набрання чинності Конвенцією для України (11.09.1997 р.), кожний, хто

перебуває під її юрисдикцією, має юридичні підстави та можливості для реалізації гарантованого ст. 55 Конституції України права на звернення за захистом своїх прав до однієї з найбільш ефективно діючих міжнародних установ у галузі захисту прав людини – Європейського суду з прав людини.

Основні причини порушення приписів Конвенції:

- невідповідність між національним законодавством та Конвенцією, яка зумовлена або явною суперечністю між їхніми нормами, або ж якимись іншими обставинами, зокрема неврегульованістю в національному законодавстві певних прав людини, закріплених у Конвенції;

- розбіжність у здійснюваній національними правозастосовними органами інтерпретації змісту «конвенційних» прав з їх тлумаченням, яке обґрунтовує та реалізує Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях.

Умови застосування Конвенції та рішення Суду:

1. У разі невідповідності національного законодавства положенням Конвенції та протоколів до неї;

2. За наявності в національному законодавстві правових «прогалин» щодо прав людини та основних свобод, визначених у Конвенції та протоколах до неї;

3. Для кращого розуміння тих положень національного законодавства, до яких було внесено зміни або доповнення на підставі рішень Суду;

4. Для реалізації на практиці таких основних принципів Конвенції, як «верховенство права», «справедливість», «справедливий баланс», «справедлива сатисфакція», оскільки в законодавстві нашої країни це досить нові критерії.

Питання для самоконтролю:

1. Передумови приєднання України до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Які це мало наслідки для національної правової системи?

2. Проаналізуйте правові наслідки ратифікації Європейської конвенції Україною.

3. У чому полягають обов'язки держави-учасниці Європейської конвенції? Визначте поняття «позитивні» обов'язки держави.

4. Відступ від зобов'язань в умовах надзвичайної ситуації.

5. Охарактеризуйте основні положення Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 року.

6. Порядок застосування Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини у сфері законодавства та в адміністративній практиці.

7. Правові підстави використання судами України прецедентів Європейського суду з прав людини.

8. Умови застосування Конвенції та рішень Євросуду.

9. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи для держав-учасниць

Конвенції щодо імплементації Конвенції та прецедентної практики Європейського суду з прав людини в національні правові системи.

Література:

1. Євграфов П.Б., Тихий В.П. Правові позиції Європейського суду з прав людини та їх значення для України // Законодавство України, 2005. - 11.- С.77-80.
2. Забокрицький І. І. Роль Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. як конституційного інструменту [Електронний ресурс] / Забокрицький І. І. // Юридичний електронний журнал. – 2014. – № 4. – С. 64–69. – Режим доступу : http://lsej.org.ua/4_2014/16.pdf.
3. Ільченко І. М. Імплементація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прецедентного права Європейського суду з прав людини: міжнародно-правовий аналіз практики держав // Науковий вісник Дипломатичної академії України [Текст].- К., 2009. -Вип.15. - С. 311 - 318.
4. Кайдаш Л. Ю. Про реалізацію положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та рішень Європейського суду з прав людини в Україні // Соціологія права. - К.: ред. ж-лу, 2015. - 1-2. - С. 41-47.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Застосування в Україні / Міністерство юстиції України. — Офіц. вид. — К., 2006. — 176 с.
6. Косович В. «Конвенція про захист прав людини та основних свобод» як форма і джерело європейського права / В. Косович // Вісник Львівського університету. Сер.: Міжнародні відносини. – 2004. – Вип. 12. – С. 171-178.
7. Кукурудз Р. О. Щодо характеру зобов'язань України за Європейською конвенцією про захист прав та основних свобод людини / Р. О. Кукурудз // Матеріали засідань міжнародного «круглого столу», присвяченого пам'яті професора К. Г. Федорова. – Запоріжжя, 2000. – С. 41-47.
8. Левченко Ю. М. Орієнтація правової системи України до Європейських стандартів у галузі захисту прав людини та проблеми їх реалізації / Ю. М. Левченко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 2. – С. 72-77.
9. Левченко Ю. М. Формування правової системи в Україні на сучасному етапі розвитку процесу інтеграції європейських стандартів у галузі захисту прав людини в національне законодавство / Ю. М. Левченко // Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки : збірник наукових статей / головний ред. Т.О.Коломоєць. – Запоріжжя, 2006. – № 2. – С. 28-32.
10. Литвин В. Україна й Європейський суд з прав людини : витоки та проблеми взаємодії. // Право України. - К.: "Ин Юре", 2011. - 7. – С.6-11.
11. Ліщина І. Міжнародне право прав людини і його вплив на національний правопорядок України / І. Ліщина // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 2. – С. 186-196.
12. Льошенко О. Імплементація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в національну правову систему України / О. Льошенко // Право України. – 2009. – № 6. – С. 76-79.
13. Мармазов В. Є. Принципи правоохоронної діяльності відповідно до європейської конвенції з прав людини та практики Європейського суду з прав людини / В. Є. Мармазов // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 2. – С. 262-271.
14. Мартиненко П. Ф. Європейська конвенція з прав людини в конституційно-правовому механізмі України / П. Ф. Мартиненко // Науковий вісник Дипломатичної академії України / ред. Тупчієнко Л.С. – К, 2002. – Вип. 6 : Світова дипломатія: історія та сучасність. – С. 200-210.
15. Мельник. А. С. Основні та доповнюючі джерела українського права / А. С. Мельник // Актуальні проблеми держави і права. – 2013. – С. 67–77.
16. Паліюк В. Місце Конвенції про захист прав людини та основних свобод у

правовій системі України / В. Паліюк // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2003. – №1. – С.211-224.

17. Полякова В.О. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод як джерело права в Україні / Полякова В.О. // Конституційно-правові академічні студії. – 2015. – № 2. – С. 35–43.

18. Потапенко В. П. Запровадження й застосування в Україні Конвенції про захист прав людини та основних свобод / В. П. Потапенко, П. В. Пушкар // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 2. – С. 60-63.

19. Пташинська В. П. Вплив рішень європейського суду з прав людини на національну імплементацію конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / Пташинська В. П. // Актуальні проблеми політики. – 2015. – Вип. 56. – С. 129–136.

20. Рабінович П.М., Раданович Н.М. Європейська конвенція з прав людини: проблеми національної імплементації (загальнотеоретичні аспекти): Праці Львів. лаб. прав людини і громадянина / П.М. Рабінович, Н.М. Раданович ; Акад. прав. наук України, Наук.-дослід. ін-т держ. буд-ва та місц. самоврядування. — Львів : Астрон, 2002. — 192 с.

21. Рабінович П.М., Соловійов О.В. Застосування Європейської конвенції з прав людини та практики Страсбурзького суду в Україні (загальнотеоретичні аспекти) / Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України. – К., 2014. – 208с. URL: <http://www.twirpx.com/file/1586669/>.

22. Раданович Н. М. Національна імплементація міжнародних договорів щодо прав людини: загальнотеоретичне дослідження (на матеріалах впровадження Конвенції про захист прав і основних свобод людини) : автореф. дис. канд. ... юрид. наук. / Наталія Миколаївна Раданович. – Львів, 2000. – 19 с.

23. Рачинський А. Імплементація європейських стандартів та норм державного регулювання інформаційної сфери в українську політико-правову практику [Електронний ресурс] / Анатолій Рачинський, Сергій Попов. – Режим доступу : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01\(12\)/12garrpp.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01(12)/12garrpp.pdf).

24. Рісний М. До питання про розсуд держав при застосуванні Конвенції про захист прав людини та основних свобод / М. Рісний // Актуальні проблеми політики : збірник наукових праць. – Одеса, 2002. – Вип. 13-14. – С. 291 – 297.

25. Севостьянова Н. І. Системні проблеми національного законодавства України у світлі практики Європейського суду з прав людини / /Бюлетень Міністерства юстиції України. -К.: "Видавничий Дім "Ін Юре", 2014. - 12. - С. 5-16.

26. Сміян Н. Ми можемо пишатися нашим законодавством: 4 листопада відзначатиметься 60-та річниця прийняття Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / Н. Сміян // Голос України. – 2010. – 22 жовтня (№ 198). – С. 1, 3.

27. Федорова А. Л. Міжнародно-правові зобов'язання України з Європейської конвенції про захист людини та основних свобод : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Алла Леонідівна Федорова. – К., 2003. – 20 с.

28. Ярмакі В. Х. Імплементація норм міжнародного права в національне законодавство України як засіб захисту прав людини та громадянина / В. Х. Ярмакі // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 11-12. – С. 292-294.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України.
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р.
3. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р.
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р.
5. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7, та 11 до Конвенції: Закон України від

17.07.1997 р.

6. Про ратифікацію Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари: Закон України від 22.02.2000.

7. Про ратифікацію Протокол № 10 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини: Закон України від 23.08.2006.

8. Про ратифікацію Протокол № 12 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини: Закон України від 09.02.2006.

9. Про ратифікацію Протоколу № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за будь-яких обставин: Закон України від 28.12.2002 р.

10. Про ратифікацію Протоколу № 14 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини: Закон України від 09.02.2006.

11. Рекомендація R (81) 7 Комітету міністрів державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14.05.1981 р.

12. Рекомендація R (84) 5 Комітету міністрів державам-членам стосовно принципів цивільного судочинства, що направлені на удосконалення судової системи від 28.02.1984р.

13. Рекомендація R(2000)2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо повторного розгляду або поновлення провадження певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини від 19.01.2000 р.

14. Рекомендація Rec(2004)5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо перевірки законопроектів, існуючих законів та адміністративної практики на відповідність стандартам, викладеним в Європейській конвенції з прав людини, від 12.05.2004 р.

15. Рекомендація Rec(2004)4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про роль Європейської конвенції з прав людини в університетській освіті та професійній підготовці» (від 12.05.2004).

16. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17.11.2010 р.

17. Методичні рекомендації для центральних органів виконавчої влади щодо застосування в законотворчій діяльності Конвенції про захист прав і основних свобод людини: постанова колегії Міністерства юстиції України від 21.11.2000 р. № 11.

ТЕМА 8. Вплив Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на національне судочинство

Опорний конспект

Структура ст. 6 Конвенції. Стаття 6 складається з 3 - х частин:

- ✓ 1 частина - встановлює загальні вимоги справедливого судового розгляду щодо цивільного, господарського і кримінального судочинств; як винятки: адміністративне та виконавче провадження, конституційне судочинство: *кожен* має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку *незалежним і безстороннім судом*, встановленим законом, який вирішить спір щодо його *прав та обов'язків цивільного характеру* або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього *кримінального обвинувачення*;

✓ 2 і 3 частини відносяться до кримінального провадження:

- частина 2: презумпція невинуватості,
- частина 3: мінімальні гарантії прав обвинуваченого.

Зміст права на справедливий суд в контексті ст. 6 Конвенції та практики Європейського суду з прав людини включає такі складові елементи:

I. Право на суд: - право на доступ до суду;
- відмова від права;
- правова допомога.

II. Інституційні вимоги справедливого судового розгляду:

- автономність поняття «суд»;
- встановлений законом суд;
- незалежний і неупереджений розгляд.

III. Процесуальні вимоги здійснення правосуддя:

- принцип законності;
- публічність судового розгляду;
- принципи рівності, змагальності;
- право на розгляд судом справи по суті;
- вмотивованість судового рішення;
- виконання остаточного судового рішення.

Цивільний аспект вимог ст. 6 Конвенції. Критерії віднесення до прав та обов'язків цивільного характеру:

- юридична кваліфікація у внутрішньому законодавстві;
- матеріальний зміст, вкладений в них цим законодавством;
- які наслідки з ними зв'язуються (матеріально-правовий інтерес).

Кримінальний аспект вимог ст. 6 Конвенції:

- право на захист;
- допит свідків;
- докази;
- обґрунтованість вироку.

Особливості реалізації стандартів в адміністративному судочинстві:

- взаємозв'язок прав, гарантованих Конвенцією, і «класичної» класифікації справ, що можуть розглядатися в судах адміністративної юрисдикції (житлові спори, у сфері містобудування, охорони довкілля, і т.д.);
- найбільш важливими при розгляді справ в порядку адміністративного судочинства є питання доступності правосуддя - доступ юридичний і фактичний, зокрема, в контексті спорів між юрисдикціями;
- особливість адміністративного судочинства щодо можливості суду встановлювати обставини в адміністративній справі на підставі не лише доказів, зібраних сторонами або за їхньою ініціативою, а й доказів, зібраних судом з власної ініціативи (п. 5 ст. 11, п. 2 ст. 69, п. 5 ст. 71 КАСУ);

- вимоги щодо якості закону: чи достатньо чітко встановлено межі дискреційних повноважень, наданих органам влади, та спосіб їх здійснення.

Застосування статті 6 до інших процедур, окрім основних:

- попередній розгляд справ,
- тимчасове провадження;
- виконання судових рішень;
- відновлення провадження.

Питання для самоконтролю:

1. Загальні вимоги Конвенції до процедури здійснення судочинства: незалежність та неупередженість суду; публічності розгляду справ; розумності строків розгляду справ; рівності сторін та змагальності судового процесу; правової допомоги.

2. Засоби гарантування прав, закріплених ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод.

3. Аналіз вимог Конвенції до цивільного (господарського) та адміністративного судочинства

4. Вимоги Конвенції до кримінального провадження.

5. Порівняльно-правове дослідження українського законодавства та вимог Конвенції щодо забезпечення права на справедливий суд.

6. Застосування судами України практики Європейського суду з прав людини.

Практичне завдання:

1. На основі запропонованих актів міжнародних інституцій визначте основні рекомендації, що стосуються:

- кримінального провадження;
- цивільного процесу;
- господарського процесу;
- адміністративного судочинства.

2. Проаналізуйте судову практику національних судів та зробіть витяги із судових рішень, в яких суд на обґрунтування своєї правової позиції робить посилання на рішення Європейського суду з прав людини.

Література:

1. Беяневич О. А. Принципи спеціалізації судів та реалізація права на справедливий суд в господарському судочинстві // Вісник господарського судочинства. - К.: ІН ЮРЕ, 2014. - 6. - С. 91-104.

2. Васильєв С. В. Місце практики Європейського суду з прав людини в цивільному судочинстві України // Проблеми законності [Текст]: збірник наукових праць. - Харків: Нац. ун-т "ЮАУ ім. Я.Мудрого", 2012. - Вип. 120. - С. 70-83.

3. Грабовська О. Застосування положень конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у цивільному процесі України // Юридична Україна. - К.: Юрінком Інтер, 2014. - 8. - С. 64-70.

4. Грень Н. М. Право на справедливий суд: проблеми доступності та публічності

[Електронний ресурс] / Н. М. Грень // Н. М. Грень. – 2015. – С. 132–137. – Режим доступу : http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/gren_0.pdf.

5. Грицак Х. М. Практична сторона застосування заходів забезпечення кримінального провадження через призму досвіду України у Європейському суді з прав людини / Грицак Х. М. // Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю Конституції України, м. Запоріжжя, 23-24 червня 2016 р. / редкол.: С. К. Бостан (відпов. ред.), Р. М. Максакова, Ю. В. Філей. – Запоріжжя : Просвіта, 2016. – 504 с. – ISBN 978-966-653-410-4.

6. Закурін М. К. Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в господарському судочинстві: практичний аспект / М. К. Закурін // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 3. – С. 48-58.

7. Ільченко І. Деякі питання застосування конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в Україні / І. Ільченко // Право України. – 2009. – № 10. – С. 145-148.

8. Іщенко Е. Механізми контролю за дотриманням принципу розумності строків у сучасному кримінальному процесі // Юридична Україна. - К.: Юрінком Інтер, 2014. - 8. - С. 84-89.

9. Куц Г. Застосування норм Європейської конвенції та прецедентної практики Європейського Суду з прав людини судами України / Г. Куц // Право України. – 2002. – № 2. – С. 18-24.

10. Лисак В. Д. Судовий адміністративний процес в Україні у контексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / В. Д. Лисак // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 1. – С. 36-39.

11. Лутковська В. Застосування судами України при здійсненні правосуддя ст.6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини / В. Лутковська // Право України. – 2004. – № 8. – С. 30-32.

12. Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес [Текст] : [посібник] / Джеремі Макбрайд ; [пер. Д. Шкрюба] ; Рада Європи, Ген. директорат з прав людини і прав. питань. – К. : К.І.С., 2010. – 576 с.

13. Паліюк В. Запровадження європейських стандартів у галузі прав людини в українську судову практику / В. Паліюк // Юридичний журнал. – 2008. – № 7-8. – С. 73-81.

14. Паліюк В.П. Застосування судами України Конвенції про захист прав людини та основних свобод / В.П. Паліюк. — К., 2004. — 264 с.

15. Право на справедливий суд: Застосування Європейської Конвенції з прав людини в кримінальному процесі України [Текст] : Програма і матеріали семінару, Київ, 22-23 квітня 1999 р. / Верховний Суд України, Центр прав людини Ноттінгемського університету. – Ноттінгем : [б.в.], 1999. – 59 с. – (Проект "Система кримінальної юстиції в Україні").

16. Рожок В. Деякі питання щодо позиції Європейського суду з прав людини з питань невиконання рішень національних судів // Право України. - К.: "Ин Юре", 2009. – 5. - С.88-89.
Сасевич О. Контроль за виконанням судових рішень у порядку адміністративного судочинства крізь призму практики Європейського суду з прав людини // Вісник державної судової адміністрації України. - К.: "Юрінком Інтер", 2013. - 4. - С. 48-56.

17. Солоткий С. А. Інтереси правосуддя у практиці Європейського суду з прав людини та їх значення для правової системи України // Вісник Верховного суду України. - К. : Видавничий дім "Ин Юре", 2013. - 9. - С. 40-48.

18. Темченко В. Принцип верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини // Підприємництво, господарство і право. - К.: ТОВ "Гарантія", 2007. - 8. - С. 74-77.

19. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : науково-методичний посібник для суддів / Фулей Т. І. – 2-ге вид., випр., допов. – К., 2015. – 208 с.

20. Хотинська-Нор О. З. Вплив правових позицій Європейського суду з прав людини на розвиток судових процедур в Україні : окремі аспекти // Вісник господарського судочинства. - К.: ІН ЮРЕ, 2014. – 4. - С. 129-136.

21. Цувіна Т. А. Умотивованість рішень суду та право на суд у цивільному судочинстві // Проблеми законності [Текст]: збірник наукових праць. - Харків: Нац. ун-т "ЮАУ ім. Я.Мудрого", 2013. - Вип. 121. - С. 215-225.

22. Чванкін С. А. Особливості застосування у цивільному судочинстві Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] / Чванкін Сергій Анатолійович. – Режим доступу : <https://kievskiyud.od.ua/press-department/all-news/1825-osoblivosti-zastosuvannya-u-tsvilnomu-sudochinstvi-evropejskoji-konventsiji-pro-zakhist-prav-lyudini-i-osnovopolozhnikh-svobod>.

23. Юровський Д. Б. До питання застосування судами України практики Європейського суду з прав людини // Вісник Веховного суду України.-К.:Видавничий дім "Ін Юре", 2010. - 9. - С. 44-48.

24. Ягунов Д.В. Практика Європейського суду з прав людини: питання кримін. судочинства / "Одес. обл. колегія адвокатів", адвокат. об-ня ; [уклад. : Д.В. Ягунов]. – Одеса : Фенікс, 2010. – 165 с.

25. Ягунов Д.В. Практика Європейського суду з прав людини [Текст] : прецеденти та коментарі з питань кримінального судочинства / Д.В. Ягунов ; за ред. та зі вступ. сл. Й. Л. Бронза ; Адвок. об-ня "Одес. обл. колегія адвокатів". – Одеса : Фенікс, 2010. – 253, [3] с.

Нормативно-правові акти:

1. Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя (прийнята Комітетом Міністрів 14 травня 1981 р. на 68-ому засіданні)
2. Резолюція (76) 5 Комітету Міністрів Ради Європи про безоплатну правову допомогу в цивільних, господарських і адміністративних справах (прийнята Комітетом Міністрів 18 лютого 1976 р. на 254-ому засіданні заступників міністрів)
3. Резолюція (78) 8 Комітету Міністрів Ради Європи про безоплатну правову допомогу і юридичні консультації (прийнята Комітетом Міністрів 2 березня 1978 р. на 284-ому засіданні заступників міністрів)
4. Рекомендація № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбільш вразливих верств населення (прийнята Комітетом Міністрів 8 січня 1993 р. на 484-ому засіданні заступників міністрів)
5. Рекомендація Rec (2005) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам, що містить форму заяви на отримання правової допомоги за кордоном для використання відповідно до Європейської угоди про передачу заяв про надання правової допомоги (CETS №092) та Додаткового протоколу до неї (CETS №179) (ухвалена Комітетом Міністрів 15 червня 2005 року на 930-му засіданні заступників міністрів)
6. Рекомендація № R (84) 5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя (прийнята Комітетом Міністрів 28 лютого 1984 р. на 367-ому засіданні заступників міністрів)
7. Рекомендація № R (95) 5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо запровадження та покращення функціонування систем і процедур оскарження по цивільних і господарських справах (прийнята Комітетом Міністрів 7 лютого 1995 р. на 528-ому засіданні заступників міністрів)
8. Рекомендація № R (2000) 2 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини
9. Рекомендація Rec (2004) 6 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо вдосконалення національних засобів правового захисту (ухвалено на 114-й сесії Комітету

Міністрів від 12 травня 2004 р.)

10. Висновок № 6 (2004) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо справедливого суду в розумний термін та ролі судді в судових процесах з урахуванням альтернативних засобів вирішення спорів
11. Висновок №11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень
12. Рекомендація № R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя (прийнята Комітетом Міністрів 17 вересня 1987 р. на 410-ому засіданні заступників міністрів)
13. Рекомендація № R (97) 13 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо залякування свідків і прав сторони захисту (прийнята Комітетом Міністрів 10 вересня 1997 р. на 600-ому засіданні заступників міністрів)
14. Рекомендація Rec (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям (ухвалена Комітетом Міністрів 20 квітня 2005 року на 924-му засіданні заступників міністрів)
15. Рекомендація № R (85) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо положення потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу (прийнята Комітетом Міністрів 28 червня 1985 р. на 387-ому засіданні заступників міністрів)
16. Рекомендація Rec (2006) 8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів (ухвалена Комітетом Міністрів 14 червня 2006 року на 967-му засіданні заступників Міністрів)
17. Рекомендація Rec (2003) 16 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо виконання рішень адміністративних і судових органів у галузі адміністративного права (ухвалена Комітетом Міністрів 9 вересня 2003 року на 851-му засіданні заступників міністрів)
18. Рекомендація № Rec (2003) 17 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо примусового виконання (ухвалена Комітетом Міністрів 9 вересня 2003 року на 851-му засіданні заступників міністрів)
19. Висновок №13 (2010) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо ролі суддів у виконанні судових рішень (м. Страсбург, 19 листопада 2010 року)
20. Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах (прийнята Комітетом Міністрів 21 січня 1998 р. на 616-ому засіданні заступників міністрів)
21. Рекомендація № R (99) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державами-членам щодо медіації в кримінальних справах (прийнята Комітетом Міністрів 15 вересня 1999 року на 679-ому засіданні заступників міністрів)
22. Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами — приватними особами (ухвалена Комітетом Міністрів 5 вересня 2001 року на 762-ому засіданні заступників Міністрів)
23. Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах (ухвалена Комітетом Міністрів 18 вересня 2002 року на 808-му засіданні заступників міністрів)
24. Керівні принципи для кращого виконання наявної рекомендації про медіацію в кримінальних справах (Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (ЄКЕП-СЕРЕJ) Страсбург, 7 грудня 2007 р. — СЕРЕJ (2007)
25. Керівні принципи для кращого виконання наявних рекомендацій про медіацію в сімейних справах і медіацію в цивільних справах (Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (ЄКЕП-СЕРЕJ), Страсбург, 7 грудня 2007 р., СЕРЕJ (2007)
26. Керівні принципи для кращого виконання наявної Рекомендації про альтернативні методи розв'язання спорів між адміністративними органами і приватними сторонами

ТЕМА 9. Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України

Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України у публічно-правовій сфері.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття «свобода думки, совісті та віросповідання», «абсолютна свобода переконань», «сповідування переконань» в інтерпретаціях Європейського суду з прав людини.

2. Зміст і обсяг свободи думки, совісті та віросповідання у рішеннях Європейського суду з прав людини.

3. Сфера дії свободи думки, совісті та віросповідання. Підстави для втручання держави та критерії допустимості (правомірності) такого втручання держави у здійснення цієї свободи.

4. Зміст і обсяг свободи вираження поглядів у рішеннях Європейського суду з прав людини.

5. Сфера дії свободи вираження поглядів. Підстави для втручання держави та критерії допустимості (правомірності) такого втручання держави у здійснення цієї свободи.

6. Поняття «свобода мирних зібрань» і «свобода об'єднання» в інтерпретаціях Європейського суду з прав людини.

7. Зміст і обсяг свободи зібрань та об'єднання у рішеннях Європейського суду з прав людини.

8. Сфера дії свободи зібрань та об'єднання. Підстави для втручання держави та критерії допустимості (правомірності) такого втручання держави у здійснення цієї свободи.

9. Обов'язки держави, що впливають зі змісту статей 9-11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Творчі та практичні завдання:

1. Напишіть відповідно до фабул рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України проект заяву до цього Суду щодо наявності порушення ст. 9, або ст. 10, або ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

2. Опрацюйте рішення Європейського суду з прав людини у будь-яких двох нових для Вас справах проти України щодо порушення ст. 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Підготуйте витяг з рішення, в якому обґрунтовано позицію Суду щодо порушення цієї статті.

3. Опрацюйте рішення Європейського суду з прав людини у у будь-яких двох нових для Вас справах проти України щодо порушення ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Підготуйте витяг з

рішення, в якому обґрунтовано позицію Суду щодо порушення цієї статті.

Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України у галузі приватного (корпоративного права).

Питання для самоконтролю:

1. Сфера застосування поняття «цивільні права та обов'язки». «Цивільний» характер права. Особисті права. Матеріальна складова.
2. Концепція «майна» в розумінні статті 1 Першого протоколу. Право держави регламентувати використання власності відповідно до суспільного інтересу. Забезпечення «справедливого балансу».
3. Зміст і обсяг права на повагу до сімейного життя у рішеннях Європейського суду з прав людини. Поняття «сімейне життя» в інтерпретаціях Європейського суду з прав людини.
4. Зміст і обсяг права на шлюб (ст. 12 Конвенції) і рівноправності членів подружжя (ст. 5 Протоколу № 7).
5. Зміст і обсяг права на повагу до житла, кореспонденції та телефонних розмов у рішеннях Європейського суду з прав людини.
6. Поняття «житло» та «кореспонденція» в інтерпретаціях Європейського суду з прав людини.
7. Підстави для втручання держави у здійснення прав на повагу до приватного та сімейного життя, житла, кореспонденції та телефонних розмов. Критерії допустимості (правомірності) такого втручання.
8. Обов'язки держави, що випливають зі змісту ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Творчі та практичні завдання:

1. Напишіть відповідно до фабул рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України проект заяву до цього Суду щодо наявності порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.
2. Опрацюйте рішення Європейського суду з прав людини у будь-яких двох нових для Вас справах проти України щодо порушення ст. 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Підготуйте витяг з рішення, в якому обґрунтовано позицію Суду щодо порушення цієї статті.
3. Опрацюйте рішення Європейського суду з прав людини у у будь-яких двох нових для Вас справах проти України щодо порушення ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Підготуйте витяг з рішення, в якому обґрунтовано позицію Суду щодо порушення цієї статті.

Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України у сфері захисту екологічних прав

Питання для самоконтролю:

1. Застосування Європейської конвенції з прав людини для захисту екологічних прав та довкілля. Умови звернення до ЄСПЛ за захистом екологічних прав.

2. Розгляд справ у сфері екологічних відносин ЄСПЛ в контексті:

а) права на життя (стаття 2 Конвенції) - небезпечні види промислової діяльності; промислові викиди і здоров'я; природні катастрофи;

б) права на справедливий суд (стаття 6 Конвенції) - доступ до суду в контексті оскарження дозволів щодо екологічно небезпечної діяльності; невиконання остаточних судових рішень про припинення екологічно небезпечної діяльності;

в) права на повагу до приватного і сімейного життя та житла (стаття 8 Конвенції) - екологічні ризики та доступ до інформації; промислове забруднення; шумове забруднення; вплив містобудування; поводження з відходами; забруднення питної води;

г) свободи вираження поглядів (стаття 10 Конвенції) - переслідування громадських екологічних організацій;

д) права на ефективний засіб юридичного захисту (стаття 13 Конвенції) - попередження про надзвичайні ситуації;

е) права власності (стаття 1 Протоколу № 1 до Конвенції) - скасування ліцензій та дозволів на будівництво, незаконне будівництво; вилучення із власності законно набутої земельної ділянки вкритої лісом без належної компенсації тощо.

Творчі та практичні завдання:

1. Напишіть відповідно до фабул рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України проект заяву до цього Суду щодо наявності порушення екологічного права в контексті статей Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

2. Опрацюйте рішення Європейського суду з прав людини у будь-яких двох нових для Вас справах проти України щодо порушення ст. 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (в контексті захисту екологічного права). Підготуйте витяг з рішення, в якому обґрунтовано позицію Суду щодо порушення цієї статті.

3. Опрацюйте рішення Європейського суду з прав людини у у будь-яких двох нових для Вас справах проти України щодо порушення ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (в контексті захисту екологічного права). Підготуйте витяг з рішення, в якому обґрунтовано позицію Суду щодо порушення цієї статті.

Аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини щодо України у галузі кримінального права.

Питання для самоконтролю:

1. Умови правомірного обмеження свободи за п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зміст понять «позбавлення свободи», «невизнане затримання», «свавільне затримання».

2. Зміст ключових понять, закріплених у п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («засудження», «компетентний суд», «обов'язок», «обґрунтована підозра», «розумні підстави», «наглядові заходи

виховного характеру», «психічнохворий», «бродяга», «алкоголік» тощо).

3. Право на інформацію за п. 2 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

4. Гарантії, якими наділені затримані за підозрою у вчиненні правопорушення за п. 1 (с) і п. 3 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Обов'язковість судового контролю за п. 3 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

5. Обмеження часу затримання та арешту за п. 3 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зміст понять «негайно» та «розумний строк».

6. Процедура habeas corpus за п. 4 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

7. Право на відшкодування у разі, якщо особа потерпіла від затримання, арешту (п. 5 ст. 5 Конвенції), а також у разі незаконного засудження (ст. 4 Протоколу № 7).

Творчі та практичні завдання:

1. Віднайдіть ratio decidendi у рішеннях Європейського суду з прав людини у справах проти України щодо порушення ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

2. Напишіть відповідно до фабул рекомендованих Вам рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України проект заяви до цього Суду щодо наявності порушення ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

3. Опрацюйте рішення Європейського суду з прав людини у будь-яких трьох нових для Вас справах проти України (щодо порушення ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод або ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції).

Література:

1. Бортновська З. Концепція "майна" у розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у практиці Європейського суду з прав людини//Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі, 2012. - 4. - С. 5-11.

2. Верланов С. Практика Європейського суду з прав людини як інструмент захисту соціально - економічних прав людини // Юридична Україна. - К.: Юрінком Інтер, 2007. - 1. - С. 4-10.

3. Галянтич М., Самойленко Г. Характеристика житла за законодавством України та у практиці Європейського суду з прав людини // Право України. - К.: "Ин Юре", 2015. - 4. - С. 88-97.

4. Дроздов О., Дроздова О. Актуальні питання права на вільне одержання інформації (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини) // Право України. - К.: "Ин Юре", 2017. - 2. - С. 152-165.

5. Дутрійо І. Конфлікти, порушення прав людини і Європейський суд з прав людини : [збройні конфлікти] // Захист прав людини в адміністративному судочинстві: сучасний стан і перспективи розвитку в Україні [Текст]: зб.матеріалів міжнар.наук.-практ.конф.,

присвяч. 10-річчю процес. діяльності адмінсудів України (м.Київ, 1-2 жовтня 2015 р.). - К.: Ваіте, 2015. - С. 367-383.

6. Заборона катування. Практика Європейського суду з прав людини [Текст] / уклад. Ю. Зайцев, О. Павліченко. – К. : Український Центр Правничих Студій, 2001. – 192 с.

7. Збірка рішень Європейського Суду, які стосуються захисту прав психічно хворих людей [Текст] / упоряд. Т. С. Яблонська ; Асоціація психіатрів України. – К. : Сфера, 2007. – 100 с.

8. Завгородній В. Стан наукових досліджень практики Європейського суду з прав людини та її впливу на юридичну діяльність в Україні / Віталій Завгородній // Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2015. – С. 15-21.

9. Задоя К. П. Еволюція правових позицій Європейського суду з прав людини щодо "непом'якшуваного довічного позбавлення волі (irreducible life sentence)" та їх значення для кримінального права України // Адвокат. - К., 2013. - 8. - С. 27-31.

10. Избранные решения Европейского суда по правам человека. Вопросы сексуальной ориентации и гендерной идентичности ; [сост., авт. «Введения» и ст. Ксения Кириченко]. – М. : Московская Хельсинкская группа, 2010. — 104 с. URL: <http://www.mhg.ru/files/2013/IzbrRe.pdf>.

11. Карсс-Фриск М. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 1 Протокола № 1: Право собственности / М. Карсс-Фриск, А.Н. Жеребцов, В.В. Меркулов, А.Г. Эртель. – М., 2002. – 112 с.

12. Кафарський В. І. Практика європейського суду з прав людини в контексті попередження рабства та примусової праці / Кафарський В. І. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2016. – Вип. 39, т. 2. – С. 130–133.

13. Коваленко Т. Практика європейського суду з прав людини як джерело земельного права України // Юридична Україна. - К.: Юрінком Інтер, 2016. - 11. - С. 82-89.

14. Ковальски М. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 8: Право на уважение частной и семейной жизни, жилища и корреспонденции. Прецеденты и комментарии / М. Ковальски; пер. с пол. Л. Керимов. – Варшава, 2007. – 68 с. URL: <http://edu.helsinki.org.ua/ru/library/privatlife/files/docs/1277589879.pdf>.

15. Котляр О. І. Принцип недискримінації у праві біженців / О. І. Котляр // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2016. – Вип. 39 (2). – С. 133–136. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_39%282%29__32.

16. Майданик Р. Пропорційність (співрозмірність) і право власності : доктрина і судова практика // Право України. - К.: "Ин Юре", 2016. - 1. - С. 41-54.

17. Меркулов С. Притягнення особи як обвинуваченого відповідно до європейських стандартів прав людини // Підприємництво, господарство і право. - К.:ТОВ "Гарантія", 2011. - 5. - С. 157-161.

18. Моткова О. Право на життя у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини // Вісник Конституційного суду України. - К.: Юрінком Інтер, 2015. - 1.- С. 49-60.

19. Павліченко О. Аналіз рішень Європейського суду з прав людини щодо доступу до інформації//Свобода висловлювань і приватність.-Харків,2014.-4.-С. 6-12.

20. Панасюк С. А. Захист муніципальних прав громадян у Європейському суді з прав людини : реалії та перспективи//Вісник Центральної виборчої комісії.-К.: "Фенікс",2016.-1.-С. 67-72.

21. Панкевич О. Захист права на приватність : динаміка світоглядно-методологічних основ (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини)//Право України.-К.: "Ин Юре",2017.-4.-С. 66-76

22. Папарига Д.Ю. Вимоги прецедентної практики Європейського Суду з прав людини стосовно втручання в право особи на виїзд за кордон//Бюлетень Міністерства юстиції України.-К.: "Видавничий Дім "Ін Юре", 2011.-2.-С.86-94.

23. Панкевич О. Заборона дискримінації : деякі загальнотеоретичні й філософсько-правові аспекти інтерпретації (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини) // Вісник Національної академії правових наук України. - Харків: АПН України, 2014. - 3. - С. 20-32.

24. Посібник з європейського антидискримінаційного права. – Люксембург: Видавничий дім Європейського Союзу, 2011; К.: ТОВ «К.І.С.», 2013. – 196с.

25. Пушкар П. Реферативний огляд застосування принципу непорушності права власності у практиці Європейського суду з прав людини та в країнах ЄС і українські реалії//Право України.-К.: "Ін Юре", 2016.-1.-С. 25-34.

26. Пушкар П. В. Зміст обов'язку суду забезпечити дотримання права на свободу та особисту недоторканність у світлі практики Європейського суду з прав людини / Пушкар П. В., Короткевич М. Є. // Вісник Верховного суду України. – 2015. – № 7 (179). – С. 41–48.

27. Рабінович П.М., Сивий Р.Б. Права людини: критерії «цивілістичності» (у світлі практики Страсбурзького суду) / П.М. Рабінович, Р.Б. Сивий // Вісник Академії правових наук. – 2007. – №4. – С. 19-29.

28. Рабінович П.М., Дудаш Т.І. Європейські стандарти виборчих прав (у світлі практики Страсбурзького суду) / П.М. Рабінович, Т.І. Дудаш // Юридичний вісник України. – 2007. – №36. – С.13.

29. Рекомендації Європейських інституцій щодо боротьби з дискримінацією в Україні [Текст] / [Українська Гельсінська спілка з прав людини]. – Х. : Права людини, 2008. – 324 с.

30. Романюк Я. Втручання у право власності з точки зору його відповідності статті 1 першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : критерії Європейського суду з прав людини та досвід України на окремих прикладах судової практики//Право України.-К.: "Ін Юре", 2016.-1.-С. 14-24.

31. Ставнійчук М. Актуальні проблеми гарантування свободи мирних зібрань в Україні через призму впливу правових позицій Конституційного суду України//Право України.-К.: "Ін Юре", 2016.-10.-С. 141-149.

32. Смокович М. Європейський суд з прав людини н захисті виборчих прав//Вісник Вищого адміністративного суду України. - К.: Видавнича організація "Юрінком Інтер", 2015. - 1. - С. 12-20.

33. Толочко О. Кримінальне обвинувачення в контексті статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод//Юридичний журнал.-К.:Юстініан,2007.-2.-С.43-45.

34. Фальковський А., Майстренко М. Застосування судами України рішень Європейського суду з прав людини при розгляді земельних спорів // Право України. - К.: "Ін Юре", 2016. - 12. - С. 124-132.

35. Фулей Т. І. Поняття "майно" в практиці Європейського суду з прав людини // Вісник Верховного суду України. - К.: Видавничий дім "Ін Юре", 2008. - 3. - С.43-48.

36. Хім'як Ю. Б. Окремі питання впливу Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і практики Європейського суду з прав людини на кримінальне право України // Держава і право [Текст]: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. - К.: Ін-т держави і права ім.В.М.Корецького НАН України, 2009. - Випуск 45. - С. 477-482.

37. Хоменко М. Ефективність способів захисту цивільних прав та інтересів у практиці Європейського суду // Юридична Україна. - К.: Юрінком Інтер, 2016. - 5-6. - С. 45-54.

38. Царук Л. С. Еволюція поняття права на мирні зібрання в Україні // Держава і право [Текст]: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. - К.: Ін-т держави і

права ім. В.М. Корецького НАН України, 2013. - Вип. 59. - С. 105-110.
Шевчук І. Огляд українських "земельних" справ Європейського суду з прав людини // Юридичний журнал. - К.: Юстініан, 2008. - 2. - С. 112-115.

39. Червяцова А. О. Право на життя та заборона катувань у рішеннях Європейського суду з прав людини: аналіз судової практики за статтею 2 і 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Навчальний посібник/ А. О. Червяцова. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 308 с.

40. Шевчук С. Порівняльне прецедентне право з прав людини [Текст] / С. Шевчук. – К.: Реферат, 2002. – 344 с.

41. Шевчук С. Свобода вираження поглядів: практика Європейського Суду з прав людини у порівняльній перспективі [Текст] / С. Шевчук. – К.: Реферат, 2005. – 192 с.

42. Шевчук С. Судовий захист прав людини. Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – К.: Реферат, 2006. – 829 с.

43. Шпарик Н. Рішення Європейського суду з прав людини як джерела екологічного права України / Н. Шпарик // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2016. – Вип. 62. – С. 160–168.

Нормативно-правові акти:

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. // Офіційний Вісник України 2006. – № 32 від 23.08.2006. – Ст. 2371.

2. Про ратифікацію Протоколів № 12 та № 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Закон України від 09.02.2006 р. // Офіційний Вісник України 2006. – № 32 від 23.08.2006. – Ст. 2378.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30 від 28.07.2006. – Ст. 260.

ГЛОСАРІЙ

Дружнє врегулювання – це угода між сторонами, що призводить до припинення провадження по справі. При досягненні сторонами такої домовленості зазвичай держава сплачує заявнику певну суму грошей. Розглянувши умови дружнього врегулювання й пересвідчившись, що продовження розгляду справи не є необхідним з огляду на повагу до прав людини, Суд вилучає відповідну заяву із списку справ.

Європейський суд з прав людини – контрольний орган, створений Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод (ст.19) з метою забезпечення поваги до зобов'язань, що випливають з Конвенції для держав, які є її учасниками і зробили спеціальні заяви про визнання для них у якості обов'язкової юрисдикції Європейського суду з прав людини з усіх питань, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції.

Застереження до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод – одностороння офіційна заява однієї зі сторін міжнародного договору щодо наміру виключити або змінити юридичну дію певних положень договору в їхньому застосуванні до даної держави.

Імплементация – фактична реалізація міжнародних зобов'язань на рівні держави; спосіб включення міжнародно-правових норм в національну правову систему.

Матеріально-правові норми Конвенції – визначають зміст правозастосовної діяльності Суду і встановлюють перелік гарантованих прав і свобод людини.

Обов'язкова юрисдикція – певна визначена міжнародним договором сукупність правомочностей міжнародного судового органу розглядати і вирішувати правові спори, передані їм на підставі заздалегідь взятого державами зобов'язання.

Окрема думка судді – право судді на висловлення окремої думки щодо справи, в розгляді якої брав участь. Окрема думка додається до винесеного рішення. В ній суддя письмово викладає міркування, виходячи з яких він підтримав позицію більшості чи, навпаки, не погодився з висновками більшості.

Організаційні норми Конвенції – визначають порядок формування Суду, його компетенцію, статус суддів, внутрішню структуру.

Попередні заперечення – це аргументи, що подається урядом-відповідачем на підтримку його твердження про те, що справу не слід розглядати по суті.

Протокол до Конвенції – це документ, який доповнює початковий текст Конвенції одним чи декількома правами, або ж вносить зміни в її певні положення.

Процесуальні норми Конвенції – визначення основних аспектів процедури проходження справи, процесуальних питань правозастосовної діяльності структурних складових Суду.

Рада Європи – перша європейська міжурядова організація, створена

після Другої світової війни, метою діяльності якої є забезпечення зв'язків між державами-членами для захисту та реалізації їх ідеалів і принципів, сприяння перетворенню Європи в демократичний і безпечний простір, захист і зміцнення плюралістичної демократії та прав людини, розвиток і зміцнення європейської самосвідомості для формування європейської культурної ідентичності.

Секретаріат – це структурний підрозділ Європейського суду з прав людини, що забезпечує правову й адміністративну підтримку його роботи. До його складу входять юристи, адміністративні й технічні працівники, а також перекладачі.

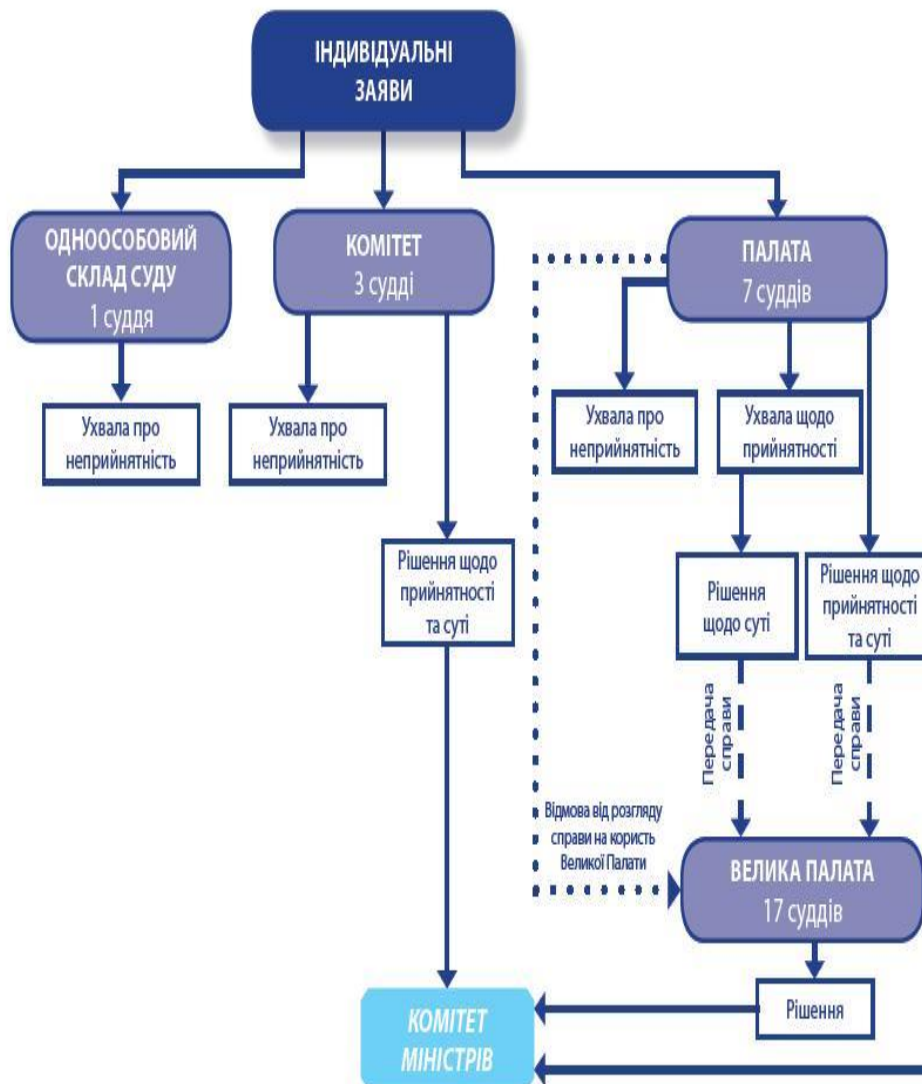
Суддя ad hoc – суддя, який призначається урядом відповідної держави, якщо національний суддя не може брати участь у розгляді справи, бере самовідвід або звільняється від участі в її розгляді.

Тлумачення Конвенції – інтелектуально-вольова пізнавальна діяльність, що полягає у встановленні точного змісту (сміслу) норм права і здійснюється за допомогою певних способів (прийомів) з метою правильного їх застосування та безпосередньої реалізації.

Тлумачення міжнародного договору – з'ясування справжнього наміру сторін договору і дійсного сенсу його положень.

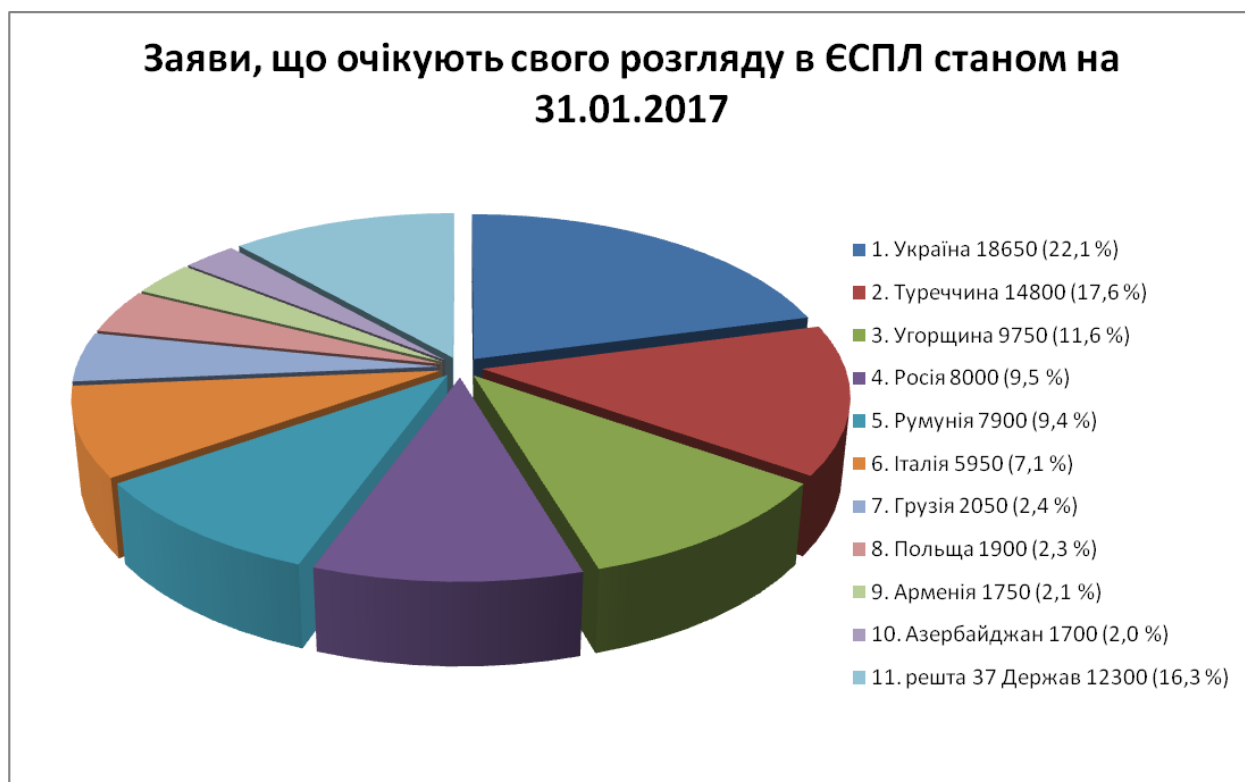
ДОДАТОК 1.

Спрощена схема проходження заяви в Суді в залежності від його складу

ДОДАТОК 2.

ПОТОЧНИЙ РОЗГЛЯД ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ СПРАВ

ДОДАТОК 3.

ПОЯСНЮВАЛЬНА НОТАТКА ДЛЯ ОСІБ, ЯКІ ЗАПОВНЮЮТЬ ФОРМУЛЯР ЗАЯВИ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

ВСТУП

Ця нотатка призначена допомогти Вам заповнити формуляр заяви до Суду. Будь-ласка, уважно прочитайте її перед тим, як заповнювати формуляр, а потім спирайтеся на неї, заповнюючи кожний розділ формуляру.

Заповнений формуляр буде Вашою заявою до Суду, згідно зі Статтею 34 Конвенції. Він буде основним документом при розгляді Вашої справи Судом. Тому важливо заповнити його якомога повніше та акуратніше, навіть якщо це означає повторне викладення інформації, що вже була подана Вами до Суду раніше.

Формуляр складається з восьми розділів. Ви повинні заповнити формуляр таким чином, щоб Ваша заява містила усю необхідну інформацію, яка вимагається у відповідності до Правил Процедури Суду. Нижче Ви знайдете правила заповнення кожного розділу формуляру окремо, а також текст Статей 45 та 47 Правил Процедури Суду.

ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ ФОРМУЛЯРУ

I. Сторони – Стаття 47 § 1 (а), (б) та (в) (1-13)

Якщо заява подається більш ніж одним заявником, Ви повинні надати усю необхідну інформацію про кожного з них (на окремому аркуші, якщо це потрібно).

Заявник може уповноважити іншу особу представляти свої інтереси. Такий представник повинен бути адвокатом, що має право практикувати в одній із Договірних Сторін і проживати на території однієї з них, або ж іншою особою, ухваленою Судом. У випадку, коли заявник уповноважений іншою особою, відповідні дані повинні бути вказані у цьому розділі формуляру. Суд буде вести листування лише з цим представником.

II. Викладення фактів – Стаття 47 § 1 (г) (14)

Ви повинні зрозуміло та стисло викласти подробиці фактів, що стосуються предмету скарги.

Намагайтеся описати події у тій послідовності, у якій вони мали місце. Вказуйте точні дати. Якщо Ваші скарги стосуються кількох питань (наприклад, різних судових розглядів), Ви повинні описати кожен із них окремо.

III. Зазначення порушень Конвенції та відповідна аргументація – (15) Стаття 47 § 1 (д)

У цьому розділі формуляру Ви повинні якомога точніше пояснити, у чому полягає Ваша скарга, згідно з Конвенцією. Зазначте, до яких положень Конвенції Ви апелюєте і поясніть, чому Ви вважаєте, що факти, викладені Вами у Розділі II, спричинили порушення цих положень.

Ви побачите, що певні статті Конвенції припускають, за певних умов,

деякі обмеження прав, що гарантуються цими статтями (див., наприклад, підпункти від (а) до (е) Статті 5 § 1 та 2 Статтей з 8 по 11). Якщо Ви апелюєте до такої статті, спробуйте пояснити, чому Ви вважаєте невинуватими обмеження, проти яких Ви виступаєте.

IV. Заява згідно зі статтею 35 § 1 Конвенції – Стаття 47 § 2 (а) (16-18)

У цьому розділі Ви повинні викласти подробиці процедур стосовно використаних Вами внутрішніх засобів захисту. Ви повинні заповнити кожну з трьох частин цього розділу і окремо надати інформацію щодо кожної окремої скарги. У пункті 18 Ви повинні вказати, чи існують будь-які інші засоби захисту, до яких Ви не вдалися, і які б надали Вам можливість переглянути справу. Якщо такий засіб існує, Ви повинні його вказати (наприклад, назвати судову чи іншу інстанцію, куди б міг бути направлений позов) і пояснити, чому Ви його не використали.

V. Викладення предмету заяви – Стаття 47 § 1 (є) (19)

Тут Ви повинні стисло вказати, якої мети Ви бажаєте досягти, звертаючись до Суду.

VI. Заява стосовно процедур в інших міжнародних інстанціях – (20) Стаття 47 § 2 (б)

Тут Ви повинні вказати, чи подавали Ви будь-коли скарги, які є предметом Вашої заяви, до будь-яких інших міжнародних інстанцій, що займаються розслідуваннями або урегулюванням подібних питань. Якщо так, то Ви повинні вказати усі подробиці, включаючи назву органу, до якого подавалися скарги, дати і деталі усіх процедур, які мали місце, а також подробиці ухвалених рішень. Ви також повинні надати копії відповідних рішень та інших документів. Не прошивайте степлером, не склеюйте клейкою стрічкою і не скріплюйте документи.

VII. Перелік документів – Стаття 47 § 1 (ж) (21)

(Додавайте не оригінали, а виключно копії)

Не забудьте скласти перелік та додати до Вашої заяви копії усіх судових вироків та інших рішень, згаданих у Розділах IV та VI, а також будь-які інші документи, які, на Вашу думку, суд міг би взяти до уваги як докази (протоколи слухань, заяви свідків і т. ін.). Додайте будь-які документи, на підставі яких виносився вирок чи інше рішення, а також текст самого рішення. Надсилайте виключно ті документи, які стосуються скарг, представлених Вами до Суду. Не прошивайте степлером, не склеюйте клейкою стрічкою і не скріплюйте документи.

VIII. Декларація та підпис – Стаття 45 § 3 (22)

Якщо заява підписана представником заявника, до неї повинна додаватися належним чином оформлена довіреність, підписана заявником та його представником (якщо вона не була подана раніше).

СТАТТІ 45 ТА 47, 47-1 ПРОЦЕДУРИ СУДУ

Стаття 45 (Підписи)

1. Будь-яка заява, згідно зі Статтями 33 та 34 Конвенції, подається письмово і має бути підписана заявником або його представником.

2. Якщо заява подається недержавною організацією або групою осіб, вона повинна бути підписана особами, уповноваженими представляти таку організацію чи групу. Палата або Комітет визначають, чи дійсно особи, що підписали заяву, уповноважені це робити.

3. Якщо заявники представляються іншими особами, згідно зі Статтею 36, їхній представник або представники повинні додати письмову довіреність.

Стаття 47-1 – Зміст індивідуальної заяви.

1. Кожна заява, відповідно до статті 34 Конвенції, подається на бланку, наданому Секретаріатом, якщо Суд не вирішить інакше. Заява повинна містити всю інформацію, яка вимагається у відповідних частинах формуляру.

В ній мають бути зазначені:

(a) ім'я, дата народження, громадянство та адреса заявника і, якщо заявник є юридичною особою, повна назва, дата створення чи реєстрації, офіційний реєстраційний номер (за наявності) та офіційна адреса;

(b) якщо у заявника є представник, його ім'я, рід занять, адреса, номери телефону і факсу та електронна адреса;

(c) найменування Договірної Сторони або Сторін, проти яких подається заява;

(d) стислий і розбірливий виклад фактів;

(e) стислий і розбірливий виклад стверджуваного порушення (порушень) Конвенції та відповідних аргументів;

(f) стислий виклад інформації про дотримання заявником умов прийнятності, викладених у статті 35 § 1 Конвенції.

2. (a) Інформація, вказана вище в пунктах з 1 (d) по 1 (f) і викладена у відповідній частині формуляру, має бути достатньою для того, щоб Суд міг визначити суть та обсяг заяви, не звертаючись до інших документів;

(b) Проте, заявник може доповнити цю інформацію у вигляді додатків до формуляру з викладом подробиць щодо фактів, стверджуваних порушень Конвенції та відповідних аргументів. Ця інформація повинна бути викладена не більше, ніж на 20-ти сторінках.

3.1. Формуляр повинен бути підписаний заявником чи його представником. До нього слід додати:

(a) копії документів щодо судових та інших рішень чи заходів, на які скаржиться заявник;

(b) копії документів та рішень, які показують, що заявник використав усі внутрішні засоби правового захисту, а також дотримався терміну, вказаного у статті 35 § 1 Конвенції;

(c) за наявності, копії документів стосовно будь-якої іншої процедури міжнародного розслідування чи врегулювання, які мають відношення до справи;

(d) якщо у заявника є представник, оригінал довіреності, підписаний заявником.

3.2. Документи, які додаються на підтримку заяви, повинні бути надані в хронологічному порядку, пронумеровані та чітко позначені.

4. Заявники, які не бажають оприлюднення перед громадськістю даних

про свою особу, мають це зазначити і також викласти підстави, які б виправдовували такий відступ від загального правила про вільний доступ громадськості до інформації щодо провадження в Суді. Суд може задовольнити запит про анонімність або надати її з власної ініціативи.

5. Якщо вимоги, викладені в пунктах 1, 2 і 3 цієї статті, не були дотримані, Суд не розглядатиме заяву. Винятками є наступні випадки: (а) якщо заявник надав ґрунтовні пояснення про причини невиконання цих вимог; (б) якщо заява містить запит про вжиття термінових заходів; (с) якщо Суд прийме відповідне рішення з власної ініціативи або на прохання заявника.

5.2. В усякому разі, Суд може звернутися до заявника в будь-якій формі та будь-яким способом за наданням додаткової інформації чи документів у визначений Судом термін.

6. (а) Датою подання заяви, відповідно до статті 35 § 1 Конвенції, є дата, коли формуляр, що відповідає всім вимогам цієї статті, був надісланий на адресу Суду. Датою відправлення вважатиметься дата поштового штемпеля.

(б) Незважаючи на це, Суд може, якщо вважатиме це виправданим, вирішити, що датою подання заяви повинна вважатися інша дата.

7. Заявники повинні інформувати Суд про зміни їхньої адреси чи будь-яких обставин, що мають відношення до заяви.